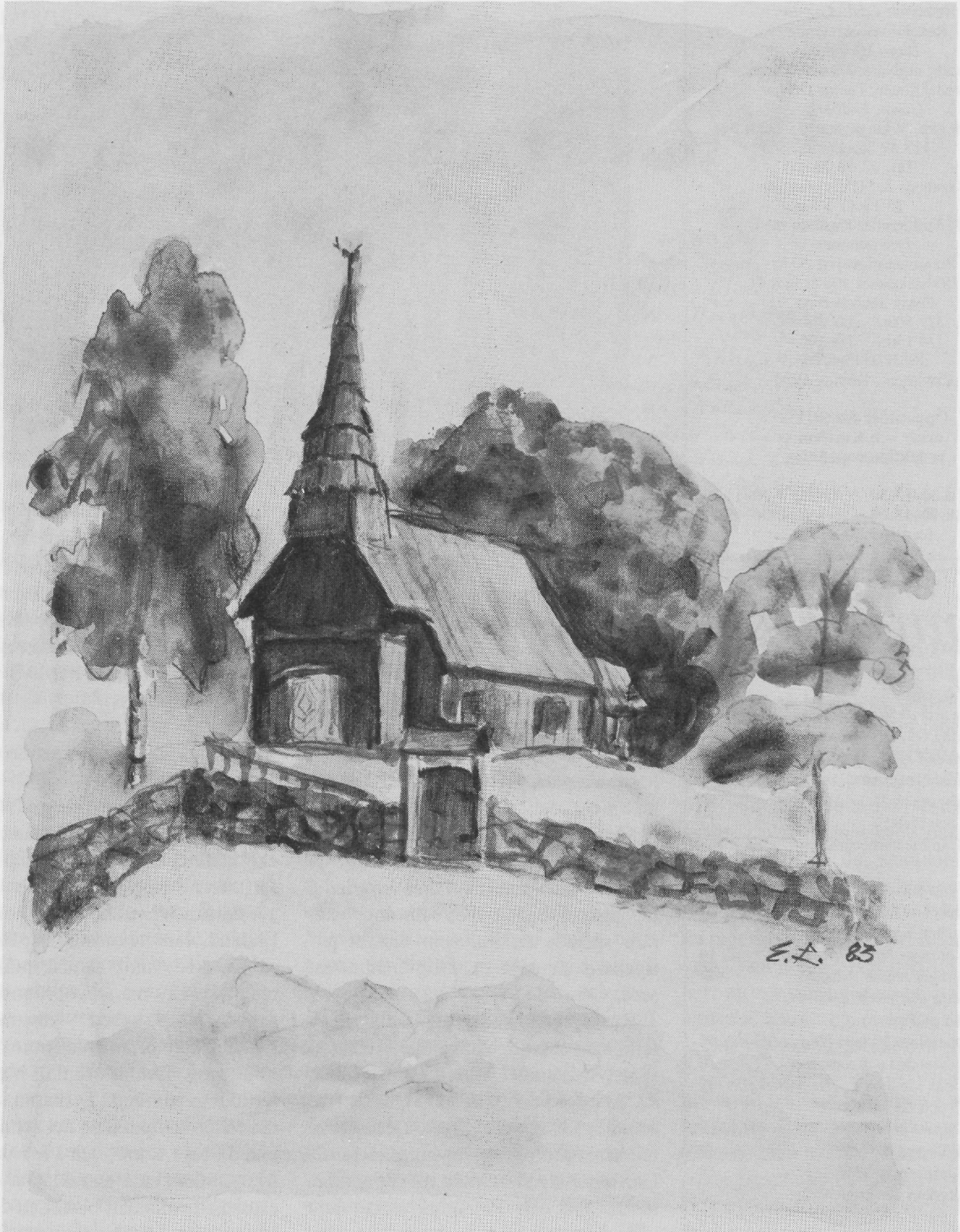

KUSTBON

FÖRBINDESELÄNK
FÖR
ESTLANDS SVENSKAR

NR 1 ÄRGÅNG 40
MARS 1983

"Jag tröttnar aldrig att betrakta det forna Runös helgedom, den underbara lilla träkyrkan, som i sin mellersta del är en kvarleva från drottning Kristinas tid. Just i sin ringhet ger den ett obeskrivligt uttryck för ödmjuk andakt och fattig skönhet. Där invid ligger gravgården med långa rader av träkors, alla omålade, många lutande, multnande, de äldsta nästan gömda under dynsandén." Arvid Mörne i Svenska Pressen 1932.

Förbindelselänk för
Estlands svenskar

Utgiven av kulturföreningen
SVENSKA ODLINGENS
VÄNNER

Redaktör: *Edvin Lagman*
Redaktionssekreterare:

Hugo Mickelin

Ansvarig utgivare: *Thomas Lorentz*

I redaktionen: *Tomas Dreijer*

Göran Treiberg

Red. och exp. Vikingagatan 25 1/2 tr ned
113 42 Stockholm
Tel. 32 48 78

Kustbons & SOV:s postgiro
35 13 11-6

1983 utkommer Kustbon med
fyra nummer

Prenumerationspris 50 kr

Dödsannonser 100 kronor

Övrig annonsering:

1/1 500:- 1/2 300:-

1/4 150:- 1/8 100:-

ISSN 0345-6706

Civiltryck, Köping 1983

Öppettider för SOV:s
arkiv och Kustbons
redaktion/expedition

måndag 8.30–13.30 tisdag 8.30–15.00
onsdag 10.00–15.00 torsdag 8.30–15.00
fredag 9.30–15.00

Innehåll

Runö till Estland, Lettland eller Sverige? av <i>Elmar Nyman</i>	2
Det första året av <i>Viktor Aman</i>	8
Vinbränning och utskänkning av <i>Alexander Tegelberg</i>	10
Minnen från Nargö av <i>Olga Vilberg</i>	11
Svenskbyborna av <i>Hugo Mickelin</i>	12
Var med och tävla!	13
Rapport från handarbetsträffen av <i>I-g</i>	13
Estland i Nordiska Museet av <i>HM</i>	13
Ljus i mörker av <i>Karin E-E</i>	14
Professor Sten Karling. Hyllings- sammankomst av <i>Hugo Mickelin</i>	14
Värmlänningar räddar Runös gamla kultur av <i>Per-Olog Lönnroth</i> (ur Göteborgs-Posten)	15
Johan Appelblom 90 år av <i>Hugo Mickelin</i>	15
Div. meddelanden och annonser	16
Hembygdens sångbok av <i>Hugo Mickelin</i>	17
Estival 83 och ESTO 84 av <i>Hugo Mickelin</i>	17
Alfred Mählbergs dagbok	18
Willem Karineem av <i>HM</i>	18
Estniska kyrkan i Sverige 40 år av <i>HM</i>	18
Höstfesten och handarbetsträffen i bild av <i>Ronnie Ericsson</i>	20
Kända ester avlidna	21
Familjenytt	21
Bemärkelsedagar	24

Elmar Nyman

RUNÖ TILL ESTLAND, LETTLAND ELLER SVERIGE?

En suveränitetsfråga från 1920-talet

Runö hade en nästan exotisk prägel, där det låg långt ute i Rigaviken, ett samhälle med egna sedvänjor och urgamla traditioner.
—Erka Foto, Tallinn.

Samtidigt som striden i Ålandsfrågan stod het utkämpades en liknande konflikt på södra sidan av Finska viken. Där var det Estland och Lettland som inte kunde komma överens om var gränslinjen dem emellan skulle dras. Bl.a. gjorde båda länderna anspråk på den ca 13 km² stora ön Runö mitt i Rigabukten. Överläggningarna i kommissioner och subkommittéer hotade gång på gång att bryta samman och övergå i öppen konflikt. Förutom de båda huvudaktörerna fanns en tredje medagerande, Sverige, som dock snarare spelade en roll som diskret påtryckare än som egentlig medintressent.

Runöfrågan – det är faktiskt den term som samtiden använder – får alltså ses som en del av den estnisk-lettiska gränsproblematiken. Men den är samtidigt något därutöver. Den accentuerar runöfolkets mångsekelgamla känslomässiga bindning till sitt andliga moderland och inrymmer också rent minoritetspolitiska aspekter.

I motsats till Ålandsfrågan har Runöfrågan inte alls väckt forskarnas intresse. De källor som kommit till användning i min översikt är svenska

statsrådsprotokoll, rapporter från diplomater och tjänstemän (även estniska), avskrifter av gränsfördrag mellan Estland och Lettland. Endast några enstaka tidningsartiklar har haft relevans för framställningen.

”Republiken” Runös anslutning till republiken Estland

Runö hade rent geografiskt föga med svenskbygderna i Estland att göra och hade också administrativt ett eget förflutet. Under hela tsartiden hade ön administrativt tillhört guvernementet Livland, vars huvudstad var Riga. När så Nord-Livlands estniskspråkiga län efter ryska marsrevolutionen 1917 sammanslogs med guvernementet Estland, fick bl.a. även Runö och Ösel följa med. Denna ordning blev emellertid inte gammal. Tyskarna som hösten 1917 ockuperat en del estniska öar, bland dessa Runö, och i februari 1918 även sträckt sina tentakler ut över det estniska fastlandet, beslöt att den gamla administrativa indelningen åter skulle gälla. Alltså blev Runö återigen en del av norra Livland. Snart var det dags för en ny gränsdragning. När tysarna i november 1918 uppgav ocku-

pationen av Estland-Livland, beslöt den temporära estniska regeringen att norra Livland på nytt skulle sammanslås med Estland. Samtidigt utbröt kriget mot bolsjevikerna och det dröjde innan den administrativa nyordningen blev känd i alla delar av den nya republiken. Särskilt illa fungerade kommunikationerna med Runö. Under hela vintern 1918/19 var ön avskuren från omvärlden. Inte att undra på att runöborna befästes i sin uppfattning att deras ö var att betrakta som ett eget litet rike.

I maj 1919 avsändes från Runö ett telegram till Hans Pöhl (det av tyskarna ramponerade telegraftornet hade nu åter iordningställt), estlandssvenskarnas representant i Estlands konstituerande församling och tidigare ledamot av den provisoriska regeringen. I telegrammet redogjordes för den allmänna situationen på ön. Man var i stort behov av salt och önskade avyttra ca 700 pud sälspäck (1 pud = 40 skålpund = 16 3/4 kg). Estlands regering utsåg snabbt en delegation där industri- och handelsministeriet, inrikesministeriet (företrätt av svenske folksekreteraren Nikolaus Blees) och kontrollstyrelsen var representerade. Dess uppgift var att på ort och ställe kartlägga situationen och för runöborna klargöra att den estniska regeringen hade territoriella anspråk på ön. Expeditionen, som sträckte sig över 100 dagar, företogs med ångaren "Kompass". Den segslitna Runöfrågan fick härmed sin upptakt.

De höga herrarna från Reval utsattes för ett något oväntat mottagande. Runös egen lilla försvarsstyrka var på plats. Ett antal skäggiga män försedda med gamla sälbössor hindrade delegationsmedlemmarna att landstiga. Under dessa oroliga tider var befolkningen ytterst skeptisk mot främlingar, i synnerhet om de som nu anlände till ön med något som liknade ett örlogsfartyg.

Först efter ett par timmars förhandlingar med vaktstyrkan och sedan delegationen lovat respektera Runös gamla traditioner och att ta hänsyn till öbornas önskemål, fick revalherrarna beträda Runös territorium. Men de fick ge sig till tåls tills öns eget parlament, det traditionsrika "landskapet", hade sammanträtt och gett sin syn på suve-

1) Hvar del i politiskt afseende vill hära, säga vi härmed i underdanighet hemställa,
det öfrens hemsl. Hvar i måden öfrens förlysta oss till att nå målet för vår mångåriga försök till lönghet, all lönne må bli på återförändrad med Sverige.

Underdanighet:

Andreas Björn, Kristina Björn
Magdalena Elias, Nanna Steffens
Katarina Niaga, Marta Bergs,
Pärla, Berens, Johan Arvids
Kristina Elias, Helena Elias
Maria Björnmann, Jakob Bergs,
Jakob Bergs, Tomas, Anders
Magdalena Bergs Fredrik Joh.
Katarina Joh. Helena Joh.
Kristian Joh. Kristina Holmgrens
Johann Hans, Frank Steffens, Elisabet
Steffens, Elias, Magdalena, Mikos,
Katarina Steffens, Maria Steffens,
" " " "

Slutklämmen av petitionen till Sveriges konung, som inkom till svenska utrikesdepartementet den 5 nov. 1920. Underskrifterna på denna sida följs av ytterligare ett drygt hundratal.

ränitetsfrågan. Preliminärt godkände landskapet de estniska anspråken.

Nästa dag, som var den 4 juni 1919, infann sig runöfolket mangrant i prästgården. Folksekreterare Blees informerade på svenska om de senaste politiska händelserna. Han underströk hur orealistisk den av många runöbor framförda tanken var att Runö borde anslutas till Sverige. Blees talade i stället för en anslutning till Estland. Som estniska medborgare skulle runöborna ges möjlighet att kommunicera med den övriga svenska kust- och öbefolkningen, få obehindrad tillgång till gamla fångst- och fiskeplatser vid Estlands kuster samt erhålla hjälp och stöd från svenska folksekreterariatet i Reval och av estlandssvenskarnas representant i det estniska parlamentet.

Men regeringens representanter sökte övervinna runöbornas skepticisism även med mera påtagliga medel. Sålunda utlovades, i överensstämmelse med gammal tradition från den tsarryska tiden, att öns värnpliktiga män skulle få befrielse från skyldigheten att gö-

ra militärtjänst utanför öns gränser och att öborna alltjämt skulle ha rätt att avverka ved i kronoskogen; regelbunden post- och telefonförbindelse med ön fanns också med i löfteskatalogen. Som gåvor överlämnades till öborna 115 pud salt, vetemjöl, fotogen och kaffe. Delegationen hade också order om att uppköpa det samlade förrådet av sälspäck (vilket visade sig uppgå till 644 pud och 25 skålpud). I den estniska regeringens gåvopakete ingick slutligen 13 moderna gevär och 1000 patroner, utrustningen för en på stället konstituerad Runös egen skyddskår.

Om argument, löften och gåvor hade någon avgörande betydelse för runöbornas ställningstagande i suveränitetsfrågan låter jag vara osagt. Sedan diskussionen avslutats läste folksekreterare Blees upp Estlands självständighetsakt och förklarade enligt fullmakt från regeringen Runö vara en del av republiken Estlands territorium. Detta kunde ske utan protester från öborna. Sedan den estniska flaggan hissats på prästgårdens flaggstång och den

estniska nationalsången förklingat stod det väl klart för de olika parterna att Runö inte längre var ett ingenmansland.

Runöfrågan trots allt olöst

Det lugn som infunnit sig på Runö efter anslutningsceremonin i juni 1919 blev kortvarigt. Med höststormarna och vintern återvände pessimismen och besvikelsen. Byborna beskyllde den estniska regeringen för löftesbrott. Man hade inte fritt fått avverka kronoskog, de värnpliktiga hade trots allt fått inkallelseorder för tjänstgöring på fastlandet, den svenska folksekreteraren tycktes inte ha gjort något för att påskynda uppförandet av ett skolhus på ön etc. De allt ihärdigare ryktena om att Estland skulle kunna tvingas att avstå Runö till Lettland skapade oro. Skulle letterna komma att respektera runöfolkets gamla traditioner och de löften som den estniska regeringen gett? Vad skulle hända med det svenska språket under lettisk överhöghet?

Ovisshet inför framtiden och irritation över icke infriade löften gör att den gamla tanken om Runös upptagande i det svenska riket väcks till nytt liv. En petition daterad den 18 oktober 1920 sänds till Sveriges konung. Petitionen har godkänts av landskapet och undertecknats av samtliga myndiga runöbor.

Öborna vädjar underdånigt att deras ö måtte få bli "återförenad" med moderlandet Sverige. Runö har ju sedan århundraden varit bebott enbart av svenskar, människorna där – "ehuru annat lands undersåtar" – har alltid i själ och hjärta känt sig som svenskar. "Vårt svenska språk och vår lutherska tro hava vi bibehållit, och vår längtan har alltid stått till och vårt hjärtas kärlek tillhört Sverige. Att åter en gång verkligen få bli rikssvenskar, det har alltid släkte efter släkte stått för oss som det dyrbaraste mål, vi skulle kunna uppnå på jorden."

Petitionärerna är också angelägna att framhålla, att de politiska förhållandena under det ryska väldet aldrig aktualiserat en underdånig hänvändelse av liknande art. Men situationen har "väsentligen förändrats" genom det gamla Rysslands söndervittring och uppkomsten av ett flertal smärre riken. Två av dessa nya länder, Estland och Lettland, tvistar nu om besittningsrät-

Folksekreterare Nikolaus Blees, som på uppdrag av Estlands regering proklamerade Runö som en del av Estlands territorium den 4 juni 1919. –Olja av Bertil Damm.

ten till Runö. Ryktet säger att runöborna själva genom omröstning skall få bestämma till vilket av de båda länderna de vill höra. "Vår önskan är emellertid, att varken bliva estländska eller lettländska undersåtar utan svenska. Och nu, då Runö, efter vad som sagts oss, är ingen mans land, hava vi ansett den lämpligaste tidpunkten vara inne för att uttala denna vår önskan." Beträffande sin samhörighet med övriga svenskar i Estland framhåller runöborna att de aldrig haft någon speciell gemenskap med dessa, "utan på grund av vårt isolerade läge här mitt ute i Rigaviken hava vi alltid varit som ett folk för oss själva." I petitionen framföres ett tidstypiskt argument – varje folk bör självt få bestämma "var det i politiskt avseende vill höra."

Vad hände sedan skrivelsen kommit den svenska regeringen till handa? Till en början ingenting. Och inte heller nämndes dess existens i den svenska pressen. Däremot kunde man läsa i en liten notis i tidningen Åland att en petition från runöborna överlämnats till den svenska regeringen. Sveriges konsul i Mariehamn rapporterade till utrikesdepartementet i Stockholm att tidningen Ålands källa varit en ung runöstuderande. Naturligtvis kommente-

rades denna i Ålandsfrågans dagar rätt uppseendeväckande notis även i några finska tidningar. Man talade om en estnisk Ålandsfråga och passade samtidigt på att ge Sverige gliringar för dess expansionssträvanden i österled, f.a. på det kulturella området. Också Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet nämndes i sammanhanget.

Runöbornas väntan på svar blir lång. Vintern 1920/21 hinner gå och alltjämt har ingenting hörts från den svenska regeringen. Man beslutar då att sända en ny underdånig skrivelse till Stockholm. Även detta aktstycke, som undertecknas den 6 maj 1921, förtjänar att refereras relativt utförligt. Här framläggs två handlingsprogram – ett långsiktigt som går ut på att Runö bör få bli "återförenad med Sverige" och ett kortsiktigt, som kräver den svenska regeringens omedelbara medverkan till lösningen av en del akuta problem. Återigen är runöborna bekymrade för skatterna, militärtjänstgöringen, hindren för skogsavverkningen. Den tsarryska tiden utmålas som idyllisk. Då hade öborna tillätits att ur den präktiga barrskogen "först för intet och slutligen för en obetydlig avgift" hugga ved och virke. Och värn-

plikten hade då inte varit betungande. "På en tidrymd av tio år kunde det i fredstid hända, att på sin höjd en man blev uttagen att tjäna Kronan." Vad skatterna beträffade hade de varit "mycket små och lätta att erlägga." Hur annorlunda är inte situationen nu! Allt som lovades av estniska regeringens representanter då den estniska flaggan hissades i juni 1919 tycks vara glömt. Kronan har krävt ersättning för det som avverkats i skogen, alla unga män i värnpliktsåldern har inkallats att fullgöra sin militärtjänstgöring och betungande skatter hotar. "Vi runöbor äro ett litet och fattigt folk. Med vad till livets oundgängligaste nödortf hörrer har Gud i nåd försett oss. Men på kontanta medel äro vi fattiga. Ingenting hava vi att avyttra annat än sälspäck, men inkomsterna därav äro icke så stora, att vi, när de nödvändiga uppköpen äro gjorda, kunna betala det bränsle och byggnadsmaterial som vi behöva och erlägga dryga skatter. Och än större skulle nöden bliva, om våra unga män, de bästa säljägarna och de kraftigaste arbetarna, skola tagas ifrån oss." Den nya skrivelsen utmynnar i slutsatsen att Runö inte kan existera utan de gamla förmånerna. Dessa måste åter träda i kraft, vilket Sveriges konung "i nåder tackes förhjälp oss till, så länge vi administreras från Estland."

Efter denna nya framställning från runöborna kunde inte Sveriges regering undgå att reagera. Båda skrivelserna handlades samtidigt, först i utrikesnämnden (19.7.21) och sedan i konselj (19.8.21). Regeringen befann sig i ett visst dilemma. Runös befolkning var visserligen i sin helhet svensk och hade alltid visat moderlandet stor hängivenhet, men Sverige hade ju nyligen erkänt såväl Estland som Lettland som suveräna stater. Och Runö betraktades av den estniska regeringen som estniskt territorium och kunde knappast betecknas som ett "ingenmansland." Sverige måste iakttä stor varsamhet vid handläggningen av dessa spörsmål för att inte sårta de unga staternas självkänsla.

1920 års petition kunde lämnas utan avseende. Att införliva Runö med Sverige stod inte i den svenska regeringens makt. Skrivelsen nr 2 från maj 1921 ansågs däremot kräva någon form av ingripande från svensk sida -

2
underlag

Protokoll vid landskap med
Runö byamän den 6 Maj 1921.

§ 7.

Beslut landskapet att i underdänig skrivelse till H. Maj:ts Konung i Sverige anskälla om svenska regeringens hjälp, att Runö icke må bli så berövat rättigheten att hugga ved och virke för inbet ut sin skog, och att det icke må bliva behöfveligt med militärhjälp eller för stora skatter, allt förutsett, som lovades runöborna, då estländska flagga hissades här, men som vi nu icke komma i stridande av, samt att ytterligare understycka den underdäniga hemställan av den 19 oktober 1920 om Runös återförening med Sverige.

Runö den 6 Maj 1921

Henrik Moss
Länsmän

Justeras:
Johan Pass
Matts Bullers

Rätt avskrivet belegg:
J. Gustas H. Dreijer

Utdrag ur protokoll fört vid landskap med Runö byamän den 6 maj 1921.
Beslutet utgjorde underlag för den förnyade skrivelsen till Sveriges konung.

dock inte av officiell art. Hänsyn till Estlands suveränitet dikterade handlingssättet. På regeringens uppdrag utarbetades ett memorandum vars innehåll via Sveriges diplomatiska representant i Reval på lämpligt sätt skulle delges den estniska regeringen. Chargé d'affaires af Wirsen anmodades att för estniska höga vederbörande framhålla att den svenska regeringen ingalunda ville vidta någon åtgärd "som skulle kunna hava sken av en obehörig inblandning i Estlands inre angelägenheter, men att regeringen icke kan underlåta att med det allra största intresse omfatta en befolkning, som är av rent svensk stam, och som fordom tillhört det svenska väldet." Kungl. Maj:ts regering skulle därför sätta mycket stort värde på varje åtgärd från den estniska regeringens sida, "som vore ägnad att tillmötesgå Runöbefolkningens önskemål och bidra till att trygga dess framtid. Slutligen framhölls i detta memorandum att den svenska regeringen i varje sådan positiv åtgärd från estnisk sida skulle se ett bevis på upp-

rättigheten i de ofta uttalade förhoppningarna om hjärtliga förbindelser med Sverige, "önskingar, som å svensk sida vinna ett uppriktigt gensvar."

Kort därefter kunde af Wirsen meddela det svenska utrikesministeriet att han haft samtal i ämnet såväl med Estlands statsäldste/premiärminister som med representanter för den estniska utrikesförvaltningen. Även med företrädare för estlandssvenskarna hade han dryftat runöbornas situation. Av samtalen med statsäldsten hade framgått att denne "vid olika tillfällen" besökt Runö och där samtalat med befolkningen om dess önskemål. Statsäldsten hade sagt sig hysa "en uppriktig beundran" för öborna och hade lovat att "i möjligaste mån" tillmötesgå deras önskemål. Estlandssvenskarnas egna representanter hade däremot påpekat att runöbefolkningen vore "icke så litet bortskämd", varför man inte kunde anse alla deras klagomål vara "utan vidare" berättigade. De hade emellertid tillagt att den svenska demarchen var "mycket nyttig", då den

estniska regeringen behövde göras medveten om att man i Sverige iakttog dess politik gentemot den svenska minoriteten i Estland.

Vad den aktuella situationen på Runö beträffade hade den svenske diplomaten bl.a. inhämtat att runöborna fritt fick hugga bränsle, däremot inte avverka träd till byggnadsmaterial. Skatte- och värnpliktsfrågorna vore besvärliga rättsliga problem och det syntes svårt att här skapa undantagsregler för runöborna. Dessa frågor var emellertid föremål för utredning i en speciell kommission, som tillsatts efter skrivelser från runöfolket till den estniska regeringen. Estlands regeringsrepresentanter hade försäkrat af Wirsén att ansträngningar gjordes att "i största möjliga utsträckning" tillmötesgå den svenska regeringen.

Den segslitna dragkampen om ön

Ännu i slutet av 1923 hade Lettland inte uppgivit sina aspirationer på Runö. Varför var letterna så intresserade av denna till arealen så obetydliga ö? Motiven var flera, men ett hade säkert med landets militära strategi att göra. I varje fall var esterna övertygade om att det var Lettlands avsikt att befästa ön. Tillförlitliga källor sade också att letterna ansåg Runö vara en lämplig förvisningsort för straffångar. Runö som sedan gammalt varit ett omtyckt utflyktsmål för rigaborna borde dessutom kunna få viss betydelse för den lettiska turistnäringen.

Men mer påtagliga var argumenten att Runö historiskt och geografiskt hade mer gemensamt med det nya Lettland än med det nya Estland. Till Riga hade runöborna ca 100 km, till Reval mer än dubbelt så långt. Närmaste estniska metropol var Arensburg på Ösel, dit det var 65 km. Till Kurlands nordspets Domesnäs däremot var det endast 37.

Vilka argument esterna åberopade för att bevisa att de hade rätten till Runö behöver inte upprepas. För båda länderna var det självfallet prestige med i spelet.

Såväl Estlands som Lettlands regeringar var givetvis medvetna om vikten av att ha runöbefolkningen på sin sida. Principen för folkens självbestämmanderätt hade de ju själva åberopat när de lämnade det ryska imperiet.

Och runöborna tycks på ett tidigt stadium ha insett att de hade en nyckelroll. Det gällde att inte alltför uppenbart ta ställning i den ena eller andra riktningen. Nu när Sverige inte kunde komma ifråga som nationsland var det viktigt att se vilken part som utlovade de största förmånerna.

Både Estland och Lettland bedrev viss propaganda i Runöfrågan. Esterna blev synnerligen irriterade över letternas försök att locka befolkningen över på sin sida. De hade bl.a. lovat runöborna skattefrihet och andra ekonomiska förmåner och uppmanat dem att i en omröstning demonstrera sina sympatier för Lettland. Letterna påstods också ha sagt att Runös kvarstannande under estnisk överhöghet skulle innebära att runöborna inte längre fick avyttra sina produkter i Riga, den stad som traditionellt var deras främsta handelscentrum.

I den estniska motpropagandan hävdades att lettisk överhöghet på Runö skulle förvandla denna vackra ö till en garnison och fångkoloni. Det var också tveksamt, sade esterna, om letterna skulle tillåta runöborna att uppsöka sina gamla fångstplatser längs estniska kusten. Esterna trodde inte heller att en lettisk regim skulle kunna hantera minoritetsproblem, eftersom letterna ju saknade all erfarenhet i dylika frågor. Hur hade de inte hanterat esternas stamfränder liverna!

Propaganda är en sak, politik en annan. Hur stark var egentligen Estlands föresats att inte köpslå om Runö? Att döma av ett samtal som Sveriges sändebud Undén hade med estniska regeringsledamöter i Reval (våren 1922) var beslutet att behålla ön "oryggligt". Rigabukten måste betraktas såsom ett fritt hav och Runö måste förbli estniskt territorium.

Men småningom märktes en viss ambivalens i den estniska hållningen. Kanske man ändå inte borde vara så rigid? Ett samtal (25.8.23) som den framstående estnische politikern och diplomaten Julius Seljamaa hade med envoyén Undén i Riga är belysande. Seljamaa framkastade frågan hur Sverige skulle ställa sig till en eventuell bytesaffär, där Estland kompenserades av Lettland mot att detta land fick Runö? Enligt Seljamaa hade esterna "inte någon som helst fördel av att besitta ön, från vilken skatteinkomsterna icke

täckte de med dess innehav förbundna utgifterna." Man kunde sålunda vid de snart förestående fortsatta förhandlingarna med Lettland om biläggande av gränstvister tänkas använda Runö som bytesobjekt. Men Seljamaa underströk också att Lettland självfallet "icke kunde förebbringa giltiga skäl för sina anspråk på ön." Lettland "åträdde" Runö av strategiska skäl.

Minister Seljamaas sonderingar synes ha kommit något överraskande för den svenske kollegan. Undén förklarade att Sverige naturligtvis i första hand såg till Runös bästa. Dess "praktiga befolkning" måste få leva under så gynnsamma förhållanden som möjligt. Då nu Estlands regering tycktes ta hänsyn till befolkningens önskemål och säregna levnadsförhållanden ville man säkert inte från svensk sida vara med om någon bytesaffär. Ryktena om lettisk agitation med syftet att få en folkomröstning på Runö till stånd hade också nått honom. Enligt hans uppfattning vore det bästa sättet att möta denna agitation att den estniska regeringen undanröjde "vissa anledningar till missnöje, som syntes förefinnas på ön."

Seljamaa överraskade även med ett annat utspel som pekade i motsatt riktning. Han undrade om inte Undén ville skriva till prästen på Runö för att förmä denne att motarbeta den lettiska propagandan, framförallt i folkomröstningsfrågan. Den estniska regeringen vore "icke hågad" att gå med på ett eventuellt lettiskt förslag om omröstning i nationalitetsfrågan. Undén svarade på denna propå att "ett dylikt steg" knappast kunde anses förenligt med hans ställning som svensk diplomat.

Envoyén Undén lämnade sin chef, utrikesminister Hederstierna, en rapport om samtalet med Estlands minister i Riga och konstaterade där att esterna ingalunda var "hågade" att släppa Runö ifrån sig, men att de möjligen kunde ändra ståndpunkt om letterna erbjöd dem tillräcklig kompensation för Runö och om öborna själva skulle visa "likgiltighet" för Estland. Undén ansåg för sin del att det vore bäst för runöborna om de förblev estniska undersåtar, i synnerhet som de hos Estlands övriga svenska befolkning kunde påräkna stöd för sina nationella strävanden.

Av denna rapport får man intrycket att Undén anser ett svenskt engagemang i propagandakriget mellan Estland och Lettland vara olämpligt. Att han emellertid är oroad framgår i ett *enskilt* brev till excellensen, där han undrar om inte prästen på Runö "på enskild väg borde tillrådas att uppmana folket att icke låta sig påverka av den lettiska propagandan." Undén sade sig icke hålla för osannolikt, att om letterna bleve öns ägare, "de utan hänsyn till befolkningen komme att vidtaga åtgärder, som bleve denna förhatliga." Han hänvisar till ryktena om att letterna planerade att grunda en straffkoloni på ön och att de troligtvis också skulle förlägga militär dit. Undén förmodar vidare att öns befolkning, som ju helst ville komma under Sverige, "föraktar både ester och letter och torde om den ställdes inför en folkomröstning icke låta leda sig av andra motiv än de direkta fördelar, som bjudas. Löften skulle alltså kunna förmodas spela en avgörande roll, men vad sådana äro värda i dessa länder, därom gives redan viss erfarenhet."

Undén erinrar slutligen om att Runö ju nyligen besökts av dr Klein från Nordiska museet. Denne borde kunna användas "som språkrör för ett råd åt Runöborna." Undén tror också att Klein, som av runöborna omfattades med "både tillgivenhet och auktoritet" borde kunna ge besked om hur pass allvarlig den lettiska propagandan var.

På utrikesdepartementet i Stockholm följde man Undéns råd och tog kontakt med amanuensen Klein. Denne hade knappast några uppseendeväckande informationer att komma med. Klein sade sig inte ha märkt att det förekom någon lettisk propaganda på Runö i syfte att övertyga runöborna om fördelarna av en anslutning till Lettland. Han ansåg att det inte fanns någon allvarlig önskan hos dem att utbyta sin estniska nationalitet mot den lettiska. Klein trodde att runöborna endast simulerat en viss likgiltighet inför ett eventuellt nationalitetsbyte "för att hos estniska regeringen väcka en hälsosam ängslan, ägnad att göra denna mera medgörlig ifråga om deras speciella önskemål." Klein tyckte dock vara en smula ängslig för följderna av runöbornas taktiska agerande. Om de utbasunerade sitt missnöje med esterna

kunde ju letterna "få sin uppmärksamhet riktad på ön och suggereras att tro på en verklig önskan hos Runöfolket att komma under lettiskt valde."

Lugnad av Kleins synpunkter och av en färsk rapport från envoyén Undén (20.10.23) om att den estniska regeringen följt Sveriges rekommendation och tillmötesgått runöbornas krav i värnpliktsfrågan och beträffande skogsavverkning menade utrikesministern att det nu inte längre fanns någon anledning för Sverige att anlita ett speciellt "språkrör" för att varna runöborna för den lettiska propagandan.

Men ännu var Runöfrågan inte avförd från dagordningen. I början av december 1923 var det åter dags för Undén att avge en rapport om den aktuella situationen. Av Estlands nye utrikesminister dr Akel hade han fått veta att letterna alltjämt ställde villkor för ett avstående av fordringarna på Runö. De hade nu krävt garantier för att esterna inte skulle komma att befästa Runö. Estlands utrikesminister fann denna fordran märklig. Estland varken ville eller kunde befästa Runö. Det fanns enligt estniska bedömningar ingen som helst anledning att vidta en sådan åtgärd. Estlands regering hade i sammanhanget för letterna poängterat att den på inga villkor ville vara med om inskränkningar i landets suveränitet.

Lettlands krav på garantier i Runöfrågan synes inte ha varit så allvarligt menade. Dess regering skulle gärna inför sin folkrepresentation, sejmen, ha velat påvisa medgörlighet från Estlands sida i den segslitna Runöfrågan för att lättare få igenom hela det estnisk-lettiska förslaget till gränsreglering. Estland vägrade även i fortsättningen att lämna de begärda garantierna rörande Runö.

Den 29 maj 1924 kunde äntligen Undén rapportera till Stockholm att gränskommissionen slutgiltigt fastställt gränsen mellan Estland och Lettland. I och med ratificeringen av dokumenten något senare samma år hade äntligen den långa dispyten avförts från dagordningen. De båda ländernas regeringar kunde pusta ut. Runöborna och övriga estlandssvenskar liksom Sveriges regering kände en stor lättnad. Runö var oåterkalleligt en del av Estland och runöfolket därmed en inte-

grerad del av den svenska minoriteten i Estland.

Några kommentarer

Runöfrågan är ur *en* viktig synpunkt ett parallellfall till Ålandsfrågan. Såväl ålänningarna som runöborna önskar lösgöra "sina" territorier från finsk respektive estnisk överhöghet och ställa sig under svensk. Den fortsatta handläggningen av detta önskemål från respektive folkgrupp uppvisar inga paralleller. Kanske kan dock resultaten av förhandlingarna på ömse sidor av Finska viken sägas ha viss överensstämmelse. Åland får visserligen en större grad av autonomi vad förvaltningen beträffar, men när det gäller garantier för svenskhetens bevarande är det i realiteten ingen större skillnad på de slutliga villkoren för Åland respektive Runö. Estlands grundlag liksom speciallagstiftningen angående nationella minoriteter uppmärksammas för sin liberalitet långt utanför landets gränser.

Runö har självfallet inte samma betydelse som Åland för Sverige men man kan inte ta miste på landets intresse för runöborna. Sverige har visserligen inte reagerat på petitionerna som runöborna skulle önskat, men den svenska utrikesförvaltningen deltar i gränstvistsens olika faser och drar sig inte för att föra runöbornas talan, om än mycket diskret. Det görs klart för den estniska regeringen att ett tillmötesgående av runöfolkets berättigade krav är en viktig förutsättning för att det skall råda goda relationer mellan Sverige och Estland. Den svenska diplomatin följer en konsekvent linje – Runö skall inte skiljas från det övriga Svensk-Estland, något som också estlandssvenskarnas egna befullmäktigade kämpade för. Sveriges hållning bör ha stärkt den estniska regeringens självkänsla i förhandlingarna med Lettland.

Vad är att säga om runöbornas agerande i suveränitetsfrågan? Från estnisk synpunkt måste deras begäran att komma under svensk överhöghet ha gränsat till högförräderi. Underligt nog tycks denna runöbornas öppet demonstrerade fanflykt inte alls uppmärksammas av den estniska regeringen. Det fanns också all anledning för esterna att inte gå hårt fram. De ville som nyss sagts hålla sig väl med Sverige liksom med runöborna. Det lettiska

kravet på en folkomröstning om Runös statstillhörighet gjorde att Estland fick akta sig för att föra en politik som kastade runöborna i famnen på letterna. Att runöborna ansökte om att få komma under Sverige var förståeligt med tanke på att helt otroliga politiska förhållanden rått alltsedan tsardömet krossats: efter tsaren kom den s.k. provisoriska regeringen (furst Lvov, resp. Kerenskij), bolsjeviker, tyskar, ester. Under loppet av två år hade Estlands folk haft fem regimer och runöborna kunde vänta sig en sjätte ifall Lettland fick sin vilja fram. Inte att undra på att de längtade efter att få leva under stabila politiska förhållanden.

Men var det inte utanför vedertagna regler att runöborna gick direkt till Sveriges konung med sina vardagsbekymmer? Kanske inte. Estlandssvenskarnas historia kunde uppvisa flera fall även från tsartiden då man hos Sveriges monark klagat över orättvisor från såväl myndigheter som godsägare. De s.k. klagomännen från Ormsö hade ju så sent som 1861 uppsökt Sveriges konung för att be denne å deras vägnar medla hos ryske kejsaren. Svenskarna i Östersjöprovinserna hade ofta i trängda situationer åberopat de svenska monarkernas privilegiebrev. Runöbornas framställningar skall ses mot denna bakgrund.

I sin skrivelse från maj 1921 bad runöborna Sveriges konung om hjälp att undanröja vissa konflikter med estniska regeringen "så länge vi administreras från Estland." Det långsiktiga perspektivet – en anslutning till Sverige – fick anstå. Runöborna uppnådde i stort sett vad de önskat, kanske till en del som ett resultat av svenska påtryckningar. Ett tjugotal år administrerade Estland deras lilla rike utan att större misshälligheter störde idyllen på den smått exotiska ön. Men när orosmolnen från krigets Europa ånyo drog in över Baltikum och den estniska regimen störtades, var det åter dags att vända sig till Sveriges konung. Nu fanns det inget territorium att erbjuda, men väl omkring trehundra runöbor. Och detta erbjudande sade Sverige inte nej till. Så löstes på sätt och vis Runöfrågan ur det långsiktiga perspektivet. Runöbornas i sekler närda önskan att åter få bli rikssvenskar gick i uppfyllelse men till förlusten av den hembygd som den långa kampen gällt.

Viktor Aman

Det första året

Så såg Birkas' herrgård ut 1920, när den svenska folkhögskolan startade där.

Lördagen 19 februari avled Kaleb Andersson, 93 år gammal. I sin ungdom var han under fyra år rektor för Birkas' folkhögskola. Vi vill ge några glimtar från denna tid, särskilt hur den kunde te sig för de första eleverna.

6 juli 1920 skriver Hans Pöhl till Vilhelm Lundström i Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet:

"Vi önska på allvar i höst öppna vår folkhögskola och ha haft samtal om saken med två folkhögskolemän från Finland, Rektorerna Uno Stadius och Einar Spjut." Dessa hade besökt Estland. SOV:s styrelse hade 5 juli antagit en budget för skolan på 195 000 mark. Därav skulle estniska staten ge 20 000, föreningen SOV 15 000, och av Riksföreningen hoppades man få 152 000 mk, vilket skulle motsvara 4 000 sv kr. Skolan skulle få föreståndare, biträdande lärare och lärarinna. Matvaror skulle eleverna medföra hemifrån, bränsle och lyse hoppades man få av kommunerna. Brevet slutar: "Vi skola icke avgöra något, innan Edert svar ingått."

Det var knappt ett halvår sedan Estland hade fått fred efter världskrig och frihetskrig. Redan under kriget hade den nya republiken antagit en lag om indragning av adelsgoods till staten. Ett av dessa goods var Birkas på Nuckö, och SOV skulle få disponera herrgårdsbyggnaderna och en del av jorden

för inrättande av skola. Nu gällde det att inte låta tillfället gå sig ur händerna. Till rektor utsågs Kaleb Andersson, en seminarielärare, som blivit väl bekant för de estlandssvenska folkskollärarna på kurs i Uppsala.

På Nuckö blev det bråttom. Från Österby berättas:

"Lisa och Marta och jag skurade flera dagar på Birkas. Huset hade ju varit förläggning för soldater. Kantor Nyman, som var ordförande i SOV:s avdelning på Nuckö, och min far överlade om inredning för skolan. På Birkas fanns inte mycket användbart kvar, men man trodde sig veta, att det fanns en hel del möbler på Lyckholms vind; och man bad klockarfrun – som i sin ungdom tjänat på Lyckholm – höra sig för, om man kunde få låna dem. Hon gick till Rosen, men denne svarade: "Först tar ni våra herrgårdar och sen vill ni ha möbler därtill."

Så försökte man hos Hans Kivaremees i Hapsal, som själv var svensk från Ormsö. Han brukade om somrarna hyra ut rum åt badgäster, men nu på vintern stod möblerna oanvända. Hos honom gick det bra; han lånade ut bord och stolar och sängar över vintern. Något fick man i byn också – men naturligtvis täckte det bara en del av behovet. De stora borden, fyra stycken, gjorde Johan Heldring av bräder som min far och Tines Karl gav. Min farfar

förfärdigade knaggarna att hänga kläder på. – Jag vet inte hur mycket det kom från andra håll.

Pastor Klasson hade kommit till Nuckö en månad tidigare. Han skulle nu möta de nya lärarna vid stationen. Min far mötte vid bryggan.

Så kom de, Klasson och Kaleb Andersson och Dicken Axell och dessutom en Klottap-bo som då var polis i Hapsal. De fick mat hos oss. På eftermiddagen fortsatte de till Birkas, och Lisa som skulle bli anställd där, följde med. En limpa och en smörbytta tog hon med sig och en stor bytta, en tina med något i som jag inte minns vad det var. Tinan blev sedan förvaringskärl där.

Under den följande tiden kom Birkas-folket ofta till oss i alla möjliga ärenden; far var ju med i SOV, och den närmaste byn till Birkas var övervägande estnisk.

6 november öppnades skolan med en högtidlighet. Rektorn talade och Klasson och pastor Linderstam från Reval som representant för SOV:s styrelse. Sång var det och Nuckö musikkår spelade. Mycket folk hade kommit.

Så började vardagen, om den inte hade börjat redan.

Eleverna hade med sig olika slags matvaror, och husmor tog hand om dem. I en stor kista lades det torra köttet. 2 tallrikar, kopp, kniv och gaffel och sked skrev rektor vars och ens namn på, som inte gick bort i disken. Madrasser hade vi också med oss och sov på dem på golvet, men efter jul hade vi med oss något slags sängmattor att lägga madrasserna på. Alla rum var fullproppade med folk. Den nyinrättade 4:e folkskoleklassen var också inhytt i huset på dagarna, och klassens lärarinna, Martha Blees, bodde där.

Det fanns i huset en vanlig gryta, men den räckte inte till för så mycket folk, mer än 40 personer. Lisa var med den till Gutabo Kristjansa och fick byta den mot en stor 4-hinkars. Rektorn hade med sig en kastrull av aluminium – en sådan som vi inte hade sett förr.

Fröken hade en kaffepanna och ett halvt dussin koppar. En gång skulle flickorna i köket värma kaffe men råkade i mörkret – lampor fanns ju bara i de större rummen – lägga till blåbärsdricka. Det blev roligt sedan, då lärarna började hålla åt sig.

*Kaleb Andersson, Birkas' förste rektor.
–Foto K. Hacksell.*

På vårsidan kom det porslin från Gustavsberg och bestick genom kyrkoherde Froste.

Några kreatur hade skolan inte första året; mjölk hämtades från prästgården. Nästa år tog kyrkoherde Tannebaum själv hand om prästgårdsjorden, och arrendatorn Gottkamp förde över sina djur till Birkas. Jordbruksredskap tiggde konsulent Green ihop i Sverige.

Mathållningen var alltså inte så bra första året, och mycket annat var inte heller bra. Men lärarna var unga och energiska. Dicken Axell släppte inte taget i motigheterna. (Nästa år fick hon hjälp av den duktiga fröken Flytström.) Konsulenten var ivrig, brukade om kvällarna stå en hel timme vid tavlan och förklara. Matematik med bråk var ju nytt och svårt att förstå för många. Kaleb var bra och han kunde skämta också. Som minne av sin mor hade han en nästan söndermött tesked av silver, och på mors dödsdag var han alltid svartklädd.

En gång sjöng vi flickor i köket. Då kom en in och sa, att rektorn satt på huk i korridorerna och lyssnade. Vi sjöng ofta fyrstämt, för många hade tidigare sjungit i kör. Vi övade körsång på Birkas också. Höbring Petors orgel hade lånats till skolan, tills det kom en ny ifrån Sverige. Dicken kunde spela, och då jag en gång stod och tittade på, frågade hon om jag ville lära noter. ”Kila bara efter papper, så

ska jag visa!” sa hon.

Lördagseftermiddagar och söndagar var det mindre att göra. De som bodde nära skolan kunde då gå hem. Några flickor gick och frågade rektorn, om de fick gå på *bona*. Visst, menade han något förvånad, och flickorna gick till Paschlep på bönemöte. Denna stora by hade annars märkvärdigt litet samröre med skolan.

Till julfesten var flera bord smyckade med rött papper. Sång var det och tal och kaffe; minns inte om vi inte rentav hade risgrynsgröt.

Konsulenten – 24 år – ledde långdansens genom hela huset, och en ormsögubbe som kommit för att hämta *sina pi*, flämtade sist. Ringlekar kunde många av oss förut, särskilt de som haft Joel Nyman som lärare i Höbring. Nu spreds lekarna över hela svenskbygden.

På våren fick vi betyg med svenska på ena sidan och estniska på den andra.”

De rikssvenska lärarna hade högt anseende i bygden, och många elever kom till skolan med stora förväntningar. Och man lärde sig mycket i förhållande till den korta tiden. Men de flesta hade bara treårig förryskad folkskola bakom sig; Odensholm hade inte haft någon skola alls på länge, och Vippal-flickorna hade inte hört svenska i sin skola. (Men duktiga att knyppla var de.) Hur mycket kunde då

VINBRÄNNING OCH UTSKÄNKNING

Återblick på en gången tid, som i folkmun ofta benämndes
den gamla goda tiden

Alexander Tegelbergs hem Källsko (Källskogens), där på sin tid Rickul herrgård hade ett av sina utskänkningsställen.

Fram till 1700-talets andra hälft hade det varit tillåtet för Estlands bönder att bränna sitt eget brännvin till husbehov, berättade gamla minnesgodna män. Men adeln, som hade hand om sina livegnas väl och ve, insåg att den kunde få inkomst för egen räkning genom att förbjuda hembränningen och sedan bygga sig ett större bränneri.

Försäljningen i Rickul kommun placerades ut i några bondgårdar, förutom de tre gästgiverierna som redan fanns:

folkhögskolan utträta i kunskapsväg, hur bra än lärarna var och eleverna flitiga?

Kanske är kunskaper inte det viktigaste som en skola förmedlar.

Man brukar i samband med skolor ofta tala om "upplysning", som om det vore fråga om någon sorts lampa. Beträffande Birkas vore det riktigare att tala om ett fönster, som dels släppte in ljus men – ännu viktigare – gav utblick över vad som fanns därutanför, vad som försiggick där och gav en känsla av att vara med i det som skedde. På detta sätt bröt Birkas den egna byns isolering, gav känsla av gemenskap med andra svenskbygder och med Sverige. Birkas blev "rootslaste pesa"

Kappol kroen i Ölback, helt nära kappellet med begravningsplatsen (det såg ut att ha varit allmänt bruk bland de adliga godsägarna i Baltikum att bygga krogar så nära kyrkorna de kunde, utom vid Nuckö kyrka, där närmaste krog låg 1,5 km bort, i Pasklep); Paj kroen, ungefär tre km söder om Kappol kroen, fullt i baltisk stil med loge byggd i sten, dit det gick att köra in, och med storstuga för gäster; Gräns kroen, ytterligare c:a fem km söderut i

(svenskarnas näste), som den estniska folkskolinspektören mera träffande än välvilligt uttryckte det.

Efter fyra år på Birkas blev Kaleb Andersson överlärare i Stockholms innerstad. På somrarna återvände han till svenskbygden i Estland, såg bygden förvandlas och Birkas fortsätta den utveckling, som han själv varit med om att sätta i gång. Han blev en gammal man, såg sina medlärare från den första tiden gå bort och många av eleverna; såg också skolan med dess liv och hela den svenska bygden sjunka bakom år och händelser. Vad blev kvar? – Minnen från en tid fylld av strävan och upplevelser.

Viktor Aman

utkanten av Luksby, uppförd i samma stil, men från sekelskiftet ändrad till statarbostad för Rickul herrgårdsräkning.

Det såg ut som om denna krog var byggd som fästning för Rickul herrgårds utmark, på gränsen mot Sutleps gods ängsmarker. Ett par hundra meter från Gräns kroen, inpå Sutlep herrgårds marker, hade Sutleps gods under sin självständighetstid byggt Fölviks kroen. Den låg vid infarten genom Bränd kärre till Gambyn, men hade lagts ner när Sutleps gods i början av 1800-talet inköptes av baron Taube. Säljare var greve de la Gardie som, förutom Sutlep, också ägde Nyhove samt Grenkol moen med gården Prosta. Sedan adeln och prästerskapet hade lyckats med förbudet mot hembränning till husbehov för bönderna, hade herrgårdsbränneriet placerat ut försäljningen i bondgårdarna (i varje storby), och detta hade troligen skett kring sekelskiftet 1800, för i min egen födelsegård (Höbring Källsko) fanns dörren till "vinkammaren" kvar med året 1801.

I varje bondgård där brännvinsförsäljning anordnats hade man inrett en säker kammare med lås och gångjärn av järn, där brännvinsfaten skulle stå. Ett fat innehöll 120 stop (c:a 150 liter). Övriga små detaljer, som mässingskran till faten, stop, munkänkar samt droppfat av metall, hade herrgårdens förråd hållit med, och de var kvarlämnade när försäljningen hade upphört 1857-58.

Sådana försäljningsställen i bondgårdarna hade i Spithamn funnits hos Andorsa och i Roslep hos Moa. I Gambyn hade man byggt ett nytt hus för ändamålet, som sedan blev bondställe (Gambes kroen).

Det fjärde låg alltså vid Källsko i Höbring, och dit lockades kunder även från de estniska byarna Neve och Tusari, ty det ansågs att man "kokade bättre vin" i Rickul.

Sammandrabbningar mellan ester och svenskar kunde då förekomma – kanske pga språkförbistringen – som oftast slutade med att kroggästerna bokstavligen kom i luven på varandra; man drog varann i håret efter bästa förmåga. Vid sådana bataljer måste man oftast tillgripa rättskipning med "fredsdomaren", som var gjord av två

saltade och torkade oxvekar. Det var ej nådigt när den träffade armar och rygg. Även dessa fanns kvar bland övriga krogdetaljer som minne från en svunnen tid.

På den tiden var det ej så brukligt med tillhyggen, såsom knivar och kedjestumpar, som de "starka" männen senare under 1900-talet brukade bära på sig, i sin rädsla för de svaga och fredliga.

Det måste ha varit ett onaturligt liv i de bondstugor dit försäljningen var förlagd, med män som satt och smuttade på styrketåren, innan de gick hem med kaggen. På den tiden var stugorna små rökporthen och stora barnskaror var vanliga i familjerna, så att två-tre vaggor kunde vara igång samtidigt. Vilket ohygieniskt liv det kunde bli då på golvet för småbarnen, bland höns och spottloskor, kan ingen nu i vår moderna tid föreställa sig.

Det var nog för detta som den godmodige baron Voldemar Taube hade fått dåligt samvete och sagt: "Jag kan ej mera tåla denna fattigdom bland folket, som orsakas av den lilla inkomst som vinköket ger åt godset", och dragit in försäljningen i bondgårdarna. Men de tre stora krogarna hade lämnats kvar, tills ryska regeringen hade dragit in rättigheterna för herrgårdarnas brännerier och endast lämnat tillstånd till storgodsens att bygga moderna brännerier under statens överinseende. All råsprit såldes nu till statens spritcentraler, där den renades och destillerades, tappades på flaskor och sedan såldes i särskilda butiker som kallades "Monopol". Dessa butiker fanns bara i städer och köpingar. Dessutom såldes sprit på hotell och restauranger samt på större järnvägsstationer där det fanns servering, ty tågen hade gott om tid då och gjorde långa uppehåll, så att både tågpersonal och passagerare hann ta sig lite förstärkning.

Även Rickul gods med båda utgårdarna Klottorp och Sutlep hade haft tillräcklig areal för att få tillstånd att bygga ett mindre bränneri 1872. Då baron Voldemar Taube nyligen hade avlidit, så hade förvaltningen av godset övertagits av baronessans broder, baron Rahm på Padis kloster.

Språksvårigheter mellan svenskar och ester fanns kvar hela tiden, och ofta samlades några bönder i byarna

Minnen från Nargö

Från tiden för första världskriget börjar mina minnen, då vi hela öbefolkningen fick flytta och lämna våra hem. En del av vår bys familjer flyttade över till Sverige, men vi övriga flyttade till fastlandet. Efter fyra år, då kriget tog slut, kunde vi flytta tillbaks till våra hem. Den dagen minns jag så väl, det var den 1 april 1918 en härlig vårdag, sjön var isfri och spegelblank. Vilken glädje vi barn kände, att äntligen få komma hem, till eget hus, egen backe och egen sand!

Vi hade känt oss som i fångenskap dessa fyra långa år. Men ryssarna hade förstört så mycket, fönstren var utslagna, dörrarna hängde snett på sina gångjärn, bastu och sjöbodan nedbrända och husen fylla av vägglus och kackerlackor.

Det var mycket arbete med att bygga upp och få det beboeligt igen.

Fästningar med väldiga kanoner hade de byggt runt ön, det var i *majakin*, *Mustametsa* och *Järvsaaere*. Våldiga underjordiska bunkrar och gångar och kaserne, allting under jorden. Innan ryssarna lämnade ön, sprängde de alltsammans i luften, allting var huller om buller med kanoner pekande mot himlen, med åren växte gräs och skogshal-

lonbuskar och snår över alltsammans. Det var en väldig förödelse och förstörelse.

Intill mitt föräldrarhem fanns det en stor gammal park, den var anlagd på den danska tiden. Där växte det alla möjliga slag av träd och buskar. Särskilt minns jag de stora, flera hundra år gamla lindarna vid vägen med sina väldiga kronor. Om våren då de stod i blom, vilken härlig doft de spred! Nedanför lindarna var marken täckt av liljekonvaljer och gullvivor ända ned till strandvallen, där det växte massor med hasselbuskar, som på hösten var fulla av nötter.

Nedanför parken var det en härlig badstrand med vita sanddynor, där vi kunde bada och sola oss emellan strandgrästuvorna. Det var sorgfria barndomsdagar. Men åren rinner iväg så fort, ungdomarna växte upp, gifte sig och började bygga och bo.

Estniska skogsstyrelsen började stycka och dela ut mark att bygga på. Vi var många som fick tomter, en del som började bygga tidigare hade redan flyttat in i sina nya hus, men vi var flera som aldrig hann flytta in i våra hus. Krigsmolnen tornade upp sig, och oroligheterna var stora i världen, det

för att göra sällskap, då man t ex skulle till ångkvarnen i Neve eller Linna-mäe, för att inte tala om en resa landvägen till Reval. Samma sak om man skulle till de stora marknaderna i Kegel eller Lihula. Gamla gubbar visste berätta att det funnits vägrövare nära Reval. Det lär ha hänt att en bonde från Rickul Simasa blivit rånmördad vid Kegel Undeback kroen. På 1920-talet förekom två mord på vägförare i grannsocknen Kors. Den mördaren blev dock fast efter tredje rånet och fick njuta giftbägaren på fästningen i Reval. Sedan var det fredligt på vägarna för både bönder och postskjutisar.

Under senare tid fanns ej behov för sådana stadsresor med hästar, ty uppköpare kom med lastbilar och hämtade alla varor som fanns. Dock kunde under kriget ibland postgången vara opålitlig. Därför åtog jag mig ett sådant

uppdrag och gjorde min sista revalsresa med häst i februari 1942. Det gällde att till tyske generalguvernören Litzmann överlämna namnlistor över svenskarnas evakuering. Som sällskap med mig var Anton Viberg. Det förseglade kuvert som sades innehålla namnlistor med anhållan om evakuering överlämnade vi till baron Arvid von Taube, som lovade lämna dessa till generalguvernören. Vidare samtal blev det ej, fast han själv var en känd rickulbo. Hur mycket dessa papper inverdade på utflyttningen kan ej här sägas, men kanske det var ett strå till stacken. Frågan om svenskarnas utflyttning var en känslig fråga, och största motståndarna var nog ester i hög ställning i ockupationsmaktens tjänst.

Alexander Tegelberg

Anm. oxveke = oxens könsorgan

HUGO MICKELIN

SVENSKBYBORNA

I Reval, Estland, utges tidningen "Kodumaa" (Hemlandet) främst som propaganda för estländare i exil. I decembernumret 1982 skriver en Maksim Rölski under rubriken "I Svenska byn i Ukraina". I översättning låter artikeln sålunda.

I Ukraina, oblast Herson, ray. Berislavski, finns en by som heter Starosjvedskoje – i översättning Gammalsvenskby.

(Härefter beskrivs byns tillkomst och historia, som vi i översättning ej uppger, då detta redan tidigare behandlats i Kustbons spalter – bl.a. nr 3, 1979.)

Artikelförfattaren fortsätter:

Enligt uppgift från bynämndens ordförande Georgi Skripnitsjenko finns i byn femdubbelt fler invånare än tidigare – där finns folk av tretton nationaliteter, därav svenskar på närmare 50 hemman.

var då ryssen skulle ha baser i landet och på vår ö också. Nya kyrkan hade blivit färdig. Kyrkans invigning med första konfirmationen var samma vår. Det var en beklämd stämning, folket var samlat på kyrkbacken, ovetande om hur det skulle bli, fast ryktena gick att folket skulle få lämna ön. Och det dröjde inte länge så var det klart att vi skulle flytta igen och lämna våra hem åt ryssarna. I två år bodde vi på fastlandet, och kriget mullrade ute i världen.

Efter tyskarnas inmarsch i landet 1942 fick vi tillstånd att återvända till Nargö.

Runt om ön var minor utlagda, det var mycket farligt att lägga ut nät och fiska, och det hände många olyckor. Samma vinter då vi hade flyttat till ön var det ett ryskt fartyg som gick på en mina på västliga sidan, båten hade minsprängts och döda kroppar flöt i land, en del utan huvud, en del med armar och ben avslitna. Då beordrade tyske kommandanten att min make, som var hemvärnsman skulle begrava de döda. Han fick med sig två ryska

82-åriga Kristina Sigalet berättar att i slutet av 20-talet inträffade i byns historia att flertalet av byns svenska invånare flyttade över till fäderneslandet Sverige. Efter ett par år återvände tre grupper och grundade kolhosen "Sjvedkompartija" – Svenska kommunistiska partiet.

Emma Malmas, som tillhörde återvändargruppen, vill minnas, att flera orsaker påverkade återresan. För en del passade inte det nordiska kalla klimatet, andra hade svårt att skaffa sig ekonomisk trygghet. Inte ville man bli dräng.

I byarkivet finns urkunder rörande högre befattningshavares instruktioner för byn. Några utdrag:

Organisera omfattande upplysningsverksamhet betr. den sovjetiska nationalitetspolitiken. Utvidga skolnätet. likvidera analfabetism till 14-de årsdagen av oktoberrevolutionen. Inrätta barndaghem och sjukmottagning.

fångar, de grävde en stor grop och bar till gropen de döda kropparna och skyfflade jord och sand över.

Sedan hände detta på våren nästa år. Näten var utlagda, på morgonen var alla båtar ute för att ta opp näten. Då hördes i morgonens tystnad ett väldigt dunder och brak. En stor vattenpelare steg upp där vår granne A. Rosen hade tagit opp sina nät. Då vattenpelaren sjönk, fanns ingen båt mera, bara några bitar av kajutan flöt på vattnet, min far och bror som var närmast skyndade till hjälp, mannen flöt upp och honom kunde de rädda, men hans hjälp, en 60-årig kvinna, blev borta.

Men tiden blev inte lång på ön, vintern 1944 blev vi evakuerade av tyskarna, och vi bestämde hela vår by att fly på samma gång och gav oss ut i vintermörkret på det stormiga havet emot okända öden.

Liljekonvaljer och gullvivor har jag planterat vid stugan, sitter om våarna och mediterar nu på ålderns höst, om flydda tider och livet på min kära barn-domsö?

*Olga Viliberg
f. Bertelson*

Artikelförfattaren slutar med att framhålla, att byns befolkning under sovjetregimen aldrig känt sig som minoritet utan som jämbördiga sovjetmedborgare, är förmögna och lever ett lyckligt liv. (OBS att ovanstående är en översättning.)

Svenskbyborna i Sverige och Kanada har kanske genom direkt kontakt fått en annan syn på det "lyckliga livet" i dagens Svenskby långt borta vid Dnjeprs strand, i STAROSJVEDSKOJE.

Intressant sammankoppling i tiden kan vi notera med en artikel i Dagens Nyheter den 19 januari 1983 av Lars Åke Berling under rubriken: "Svenskbyborna får besöka hembyn efter 50 år".

Äntligen, efter drygt 50 år, ser det ut att finnas en chans för de fd Gammalsvenskbyborna i Sverige att få tillstånd att besöka sin födelseby i Ukraina. Sovjetmyndigheterna har upprepade gånger sagt nej, men frågan togs upp under Pierre Schoris besök i Moskva nyligen och nu är den sovjetiska attityden positiv meddelar man på UD.

Gammalsvenskbyborna i Sverige har uppmanats att komma med en ny ansökan snarast möjligt till den sovjetiska turistbyrå Intourist.

Senaste gången Föreningen Gammalsvenskby på Gotland med 1 044 medlemmar försökte arrangera en resa var våren 1982. Då sökte man tillstånd för 30 personer i en gruppresa anordnad av en resebyrå som ofta trafikerar Sovjetunionen. Först fick man ja, men därefter ändrade sig ryssarna och sade nej.

En ny ansökan för några månader sedan resulterade i ett nytt ryskt nej. Avslaget motiverades med att byn inte längre existerar.

Byn finns kvar

–Men det gör den visst, säger Gustaf Muthas, styrelseledamot i föreningen. Kvar i Gammalsvenskby finns 40–50 svensktalande personer som vi har brevkontakt med, men en mycket censurerad brevkontakt.

–Dessutom var en reporter från Norrskensflamman över i byn och skrev tre artiklar i sin tidning. Dessa artiklar skickade jag till Intourist som

Du som är intresserad av dina "rötter"

VAR MED OCH TÄVLA!

Estlandssvenska ungdomar och estlandssvenskarna närstående intresserade inbjudes att delta i en UNGDOMSTÄVLING med syfte att öka kunskapen om vår folkstams öden och att delta i den framtida föreningsverksamheten. SOVs inventeringsgrupp leder denna ungdomstävling och genomför den etappvis med mera information i Kustbons kommande nummer.

SOVs styrelse har uppdragit åt Einar Hamberg, Rickul, att vara gruppens sammankallande, och gruppen har till

Deltagare

Du som är så ung att du saknar minnen från Estland, dvs är mellan 13 och 45 år.

Ändamål

Intervjua dina närstående äldre släktingar och dokumentera intervjun med bandinspelningar eller skrivna berättelser.

Pristagare

När bidragen inkommit till oss utses pristagarna.

Kustbon

I Kustbon berättar vi om resultaten och

sig knutit Hans Selin, Ormsö, Anna-Greta Heyman, Kå-Ge Karlsson och Knut Weibust, rikssvenskar, samt ungdomarna Monica Ahlström, Ormsö och Inger Nemeth, Rickul.

En appell till oss äldre estlandssvenskar: om vi av olika skäl inte för våra efterkommande framhåvt vårt ursprung tillräckligt tydligt är tiden nu mogen att göra detta. Låt ungdomarna läsa Kustbon och berätta mycket om "förr i tiden", det kommer att ge resultat!

publicerar pristagarna.

Redigering

Materialet kan resultera i bok eller kasset/LP i samarbete med yrkesmässiga producenter.

Kontaktpersoner

Inger Nemeth	tel hem 0758/569 49
Monica Ahlström	hem 08/778 63 29 arb 08/24 10 40/223
Einar Hamberg	hem 08/96 28 30 arb 08/21 01 80
Hans Selin	hem 08/46 95 16

SOVs INVENTERINGSGRUPP

Födda i svenskbyn

bevis för att byn i högsta grad existerar.

I höstas togs frågan upp med en sovjetisk delegation som var i Stockholm och, som sagt, en förnyad påstötning gjordes av den delegation som nyligen besökte Sovjet och leddes av Pierre Schori. UD har därefter låtit meddela både föreningen på Gotland och resebyrå att den sovjetiska attityden nu är positiv. Gustaf Muthas har också fått veta att Sovjetmyndigheterna är beredda att ge inresetillstånd för ända upp till 100 personer.

Gustaf Muthas försöker nu snabbt reda ut hur många som är intresserade av en resa. Ett problem är tidpunkten, eftersom många av Gammalsvenskbyborna är bönder och har svårt att lämna sina gårdar.

Av de drygt tusen personerna i föreningen finns det ännu några hundra kvar som är födda i svenskbyn vid Dnjepr och som gärna vill återse byn igen. Nyfikenheten hos deras ättlingar på att se fädernas och farfädernas uppväxtmiljö är också stor.

Det var 1929 som svenskbyborna kom till Sverige när jorden började tryta och tiderna blev svåra i byn i Ukraina. Dessförinnan hade dessa människor och deras förfäder bott i byn vid Dnjepr i ett och ett helvt sekel. De tvångsflyttades dit under svåra omvärlden på Katarina II:s tid. Tidigare hade dessa svenskar bott på Dagö i Estland dit deras förfäder kom redan på 1300-talet.

Sedan 1929 har av svenskbyborna i Sverige en enda människa – en kvinna

Rapport från handarbetsträffarna

Trivseln på höstens träffar var så god, att alla röstade för att vi skulle fortsätta med att träffas och arbeta tillsammans även under våren, och tisdagen den 25 januari blev det ny start. Nu går arbetet vidare i samma goda anda som i höstas.

Trevligt att även några nya deltagare infunnit sig. Vi gläds även över att vi fått löfte om att låna en runöknyppladyna, lärare och elever finns på plats. Få se vad mera intressant som kan dyka upp!

Vi träffas 10 tisdagaskvällar även denna period.

Innan vi slutade i höstas var SOV:s fotograf Ronnie Ericsson och förevisade våra alster och oss själva. Här kan ni få en titt på sidan 20!

Till slut skulle jag vilja säga ett varmt tack till alla som så välvilligt ställer upp och delar med sig av sitt kunnande och ger oss små inblickar i de olika orternas seder och bruk. Det har varit mycket värdefulla kvällar.

I-g.

Estland i Nordiska Museet

Den 16 januari 1983 avslutades en utställning, som invigdes den 8 maj 1980 i anslutning till ESTO 80-festivalen.

Ingrid Bergman på museet har varit den arrangerande kraften.

Den 11 dec. 1982 demonstrerade duktiga "handarbetar-kvinnor" – Leida Mustel flätade mönstrade band, Karin Espling-Ericsson, en rågöflicka, knypplade och Linda Lepp-Pahk, född i Hullo på Ormsö, fortsatte att sticka på den berömda Hapsalsjalen.

Dagen därpå, den 12 december, kom runökvinnorna Lovisa Österman, hennes femtonåriga dotter Anna samt Elisabeth Sergo och stickade vantar och strumpor.

HM

– fått besöka sin födelseby. Det var för ett tjugotal år sedan.

Och nu ser den första stora resan äntligen ut att bli av.

Ljus i mörker

– Rågöbornas Luciafest

Kommitterade med äkta hälfter är på plats och fullt sysselsatta med förberedelserna för kvällens evenemang när jag kommer till Kärrtorps Medborgarhus Fyren denna lördagseftermiddag – den 4 december 1982. Aktiviteten är febril och vartefter övriga i danslaget anländer sugts de in i förberedelserna, för om en timme skall allt vara klart. Borden dukade, brödet upplagt, kaffet i det närmaste klart (lilla pannan har vi redan tullat ur). I stora entréhallen står lotteribordet "dukat" och försäljningen kan börja.

Medan allt detta pågår anländer huvudpersonerna – LUCIORNA – och deras föräldrar. De har ännu inte uppnått den ålder då de får gå ut ensamma på lördagskvällarna. I år liksom tidigare har vi svävat i ovisshet – får vi ihop till ett luciatåg eller ej. Ingen anmäler sig i förväg. De bara kommer. Dessa gudomliga ungar.

Nu har klockan blivit så pass mycket att även övriga gäster har anlant och kommersen vid lotteribordet är i full gång. Vid ingången till stora salen sitter kassören och tar upp entréavgiften. "Startskottet" är satt till klockan sex.

När ca tio minuter av den akademiska kvarten har gått får vi klarsignal och ljuset släcks. Luciatåget har satt sig i rörelse. Sakta kommer de skridande i sina vita särkar. Lucia med ljuskrona i håret, tärnorna med ljus i handen (de yngsta med batteridrivna ljus), stjärngossarna i sina mössor och tomtenisarna med sina lyktor. Det är nu jag undrar – ÄNGLAR, finns dom?

Stämningen kring kaffebordet är högtidlig, ja nästan andäktig när följet skriker fram mellan borden. Väl uppe på podiet ger de oss mera sång och en av tärnorna läser en dikt, en annan spelar klarinett. När "Stilla natt" och "Staffan stalledräng" tonat ut börjar processionen sakta skrida ut – tillbaka till mörkret. Så tänds åter ljuset och stämningen återgår till den normala.

Nu kommer det efterlängttade kaffet – och saften för de yngre deltagarna. Innan vi bryter borden för lekar och dans är det dragning på lotteriet. Det finns många fina vinster att hämta för den som har turen med sig.

HJÄRTLIGT VÄLKOMNA till ESTLANDSSVENSKARNAS BYGDETRÄFF

Lördagen den 23 april 1983

OBS! Vi börjar kl. 15.00

Plats: Spårvägsrestaurangen, Blåsut, Enskede, Stockholm
Denna gång vandrar vi runt på Ormsö i ord och bild

Kaffeservering till självkostnadspris
Fritt inträde

Då vi räknar med stor anslutning,
har vi hyrt ovannämnda kända lokal

Styrelsen för
SVENSKA ODLINGENS VÄNNER

Sista lotten har dragits och musiken spelar upp till danslekar. När dansen pågått en stund kommer tomten. Lill-Nisse har fått följa med i år också. I prydliga och väldisciplinerade rader står de yngsta och får sina godispåsar av Lill-Nisse eller Stortomten. Tomten vinkas av och i stället kommer särskilt inbjudna Runö-dansare in, iklädda sina Runö-dräkter.

Medan vi beskådar de sirliga runödanserna har orkestern kommit in och när applåderna tonat bort spelar de upp till allmän dans. De som inte dansar köper förfriskningar och surlimpsmörgåsar eller limpsmörgåsar vid härför avsedd disk.

Pratet är igång och stämningen hög över lag. Skolkamrater som inte träffats på länge, släktningar som inte setts på flera år osv, har mycket att tala om. Över huvud taget tycker folk om att träffas så här i all enkelhet. Någon har sagt att tiden går fort i trevligt sällskap och det stämmer ganska bra, för plötsligt upptäcker vi att orkestern spelar sista dansen. Efter ytterligare en timme är lokalerna städade och "sista man" kan släcka lyset och låsa.

En luciafest har lagts till de övriga. Återstår bara hoppet att publiken fått valuta för pengarna.

Vad vore Rågöbornas luciafest utan publik och utan alla underbara ungar

Professor Sten Karling

Hyllningssammankomst

Estniska Vetenskaps-sällskapet arrangerade i Stockholm den 17 januari 1983 en hyllningsträff för prof. Karling för markering av hans tillträde som professor vid universitetet i Dorpat för 50 år sedan.

Förutom prof. Sten Karling och hans hustru Kerstin var vi ett sjuttioalvtal vid hyllningssammankomsten.

Prof. Karlings Dorpat-elever föreläste på estniska i varierande ämnen – de var sju. Av dessa visade Mai Raud och Eevi End diablerer som komplement till sina föredrag.

Prof. Sten Karling tackade på svenska och kommenterade sakkunnigt vars och ens föredrag. Blommor överlämnades.

Anm. Kustbons läsare, bläddra tillbaka i din Kustbon-pärm och läs artikeln i septembernumret 1981 om prof. Karling som ledare och ciceron för en studieresa till Estland och Dorpat, där han var professor i konsthistoria 1933–1940.

Sten Karling fyllde 77 år den 13 januari 1983.

Hugo Mickelin

som ställer upp i luciatåget?

Sköt om er så ses vi i december igen!

Karin E-E

Värmlänningar räddar Runös gamla kultur

En gammalsvensk kulturskatt är på väg att försvinna. Idag finns bara ett fåtal kvar av de människor som under kriget flydde från ön Runö i Rigabukten. Det var 300 svenskättlingar som flydde till Sverige. Kulturen på Runö var unik och nu hoppas Värmländska Ungdomsringen rädda en bit genom den kurs man håller på Ingesundsskolan i Arvika.

Den 53:e Ingesundskursen ägnas helt åt kulturen på Runö i Rigabukten. Värmländska Ungdomsringen har 73 deltagare i folkdans, musik och slöjd som avser ungdomsledare.

–Avsikten är nu att så många kurser som möjligt skall startas i Värmland efter den här kursen. På så sätt gör vi kulturen på Runö känd för många och kanske bidrar till att den bevaras, säger Hans Holmén i Värmländska Ungdomsringen.

□ Norden runt

Att man valt just kulturen på Runö förklarar han med att man sedan många år koncentrerat sig på kulturen i Norden och man nu gått nordiska länderna runt. Runö fanns där nästan som ett litet land för sig, visade det sig.

En av de Runöbor som finns kvar i Sverige är Jakob Steffensson och hans fru Elsa. De kom i båt till Sverige den 7 augusti 1944 och landade vid Breviks brygga på Lidingö. Paret Steffensson var inte ensamma. De hade nästan hela öns befolkning på 300 personer i sällskap.

–Det var bara sex som stannade kvar när ryssarna tog över makten. En av dessa lever idag, säger Jakob Steffensson til G-P.

□ Lugnt och enkelt

Elsa och Jakob är instruktörer på Ingesundskursen och lämpligare lärare kan man inte få. Jakob har skrivit två böcker om Runö och en tredje är på väg.

–Kulturen där var så speciell att vi måste bevara den, säger han. Vi levde nästan i självhushållningens tidevarv. Det var inga blanketter eller skatter eller märkliga bestämmelser. Allt var lugnt och mycket enkelt på Runö och vårt liv blev också annorlunda där.

Värmländska Ungdomsringen slår nu ett stort slag för kulturen på Runö och kommer säkert att locka ännu fler till den märkliga ön i Rigabukten.

*Per-Olof Lönnroth
(ur Göteborgs-Posten 31 jan. 1983)*

Johan Appelblom 90 år den 1 juni 1983

Johan Appelblom i samspråk med en gammal vän på hembygdsträff.

Må det tillåtas mig några enkla ord om en tystlåten och enkel men framgångsrik mångsysslare.

Som måg till Petesa i Sviby kom han från Hullö – det var före tjugotalet (om jag minns rätt).

Hans duktige son Anders avled vid 18 års ålder 1937. Han var uppskattad av Svibyungdomarna, och kistan bars av dessa 5-6 km från Sviby till kyrkogården i Hullö.

1942 avled Johans hustru Maria, född Dike, endast 45 år gammal.

I lugn och ro har Johan arbetat vidare. Därhemma var han en föregångsman för rationellt jordbruk, när Sviby efter den stora branden 13 juni 1932 övergick från småtegar till storskifte. Som ledare för Ormsö Frivilliga Brandkår hade jag i Johan en pålitlig styrelsemedlem och kassör, som alltid – trots sysslorna på gården – ställde upp.

Mångsysslaren Johan byggde själv sin egen lilla "fiskebåt" med vilken han den 6 juni 1944 anlände till Sverige. Förutom sonen Ivar (f. 1930) hade han i "båtlasten" 7 ungdomar. Sonen Birger (f. 1922) hade funnit tillfälle att komma "över" redan den 19 maj 1943. Johan Appelblom hamnade på Ekerö, nära kungens Drottningholm. Där bor han alltjämt i eget hus. I närheten bor sönerna med sina familjer.

Han hamnade på Ekerö "därför", att han under ungdomsåren arbetat där.

SOV är i tacksamhetsskuld till Johan Appelblom. Tänk så många värdefulla snickeriprodukter vi av honom fått mottaga till auktion och lotteri. Heder och stort tack!

Hugo Mickelin

HEMBYGDSDAGEN 1983

Årets hembygd dag, tillika 40-årsjubileum i Sverige, firas söndagen den 28 augusti 1983. Jubileet börjar med samling i Seglora kyrka på Skansen i Stockholm kl. 9.00 och fortsätter därefter i Sollidenrestaurangen. Mera härom i nästa nummer av Kustbon.

STYRELSEN FÖR SVENSKA ODLINGENS VÄNNER

FÖRMÅNSERBJUDANDE

Resterande ex. av min bok "Svensk mission och kyrklig verksamhet i Estland 1873-1943" kan nu erhållas genom att sätta in kr. 65:- (inkl. moms, emballage och porto) på mitt **postgiro 438 41 67-5**. Boken är fortfarande den enda som behandlar de svenska prästernas och predikanternas verksamhet i hela Estlands svenskbygd.

Alvin Isberg, Prästgårdsängen 17, 412 71 GÖTEBORG.

Till ovanstående annons må tilläggas. Klottorp-pojken från Nuckö, **fil.dr Alvin Isberg** har efter omfattande arkivstudier och forskning författat en rad böcker inom ämnet historia. Ovan nämnda bok utgavs 1978. Bokens 226 sidor omfattar förutom förord och inledning, sammandrag på tyska m.m., följande 12 kapitel:

I. Missionstankens uppkomst och dess omsättande i praktiken.

II. Evangeliska Fosterlandsstiftelsens verksamhet i Estlands svenskbygd.

III. Frikyrkligheten i reaktionens och russifieringens samhälle.

IV. Religiös och nationalistisk lagstiftning som bakgrund för svensk missionsverksamhet i Estland 72-78.

V. Planläggningen av Svenska kyrkans verksamhet inom de estlandssvenska församlingarna 79-89.

VI. Svensk kyrklig verksamhet i de estlandssvenska församlingarna under ärkebiskop Söderbloms och SKM:s ledning (1922-1932).

VII. Kyrklig verksamhet i svenskbygden under ärkebiskop Eidems och Baltikumutskottets ledning (1933-1943).

VIII. Friförsamlingarna på Ormsö och Rickul.

IX. Baptismen på Nuckö och Ormsö (1919-1943).

X. Pingströrelsens estländska mission (1922-1943).

XI. Örebromissionens verksamhet bland Narvatraktens ortodoxa ryska befolkning.

XII. Svensk baptistmission vid Pejpus.

Då vi estlandssvenskar "i mogen ålder" vet hur stor betydelse prediko-verksamheten hade i svenskbygden - främst i de tre stora svenskkommunerna - är boken en komplettering till "minnenas värld". När vi läst boken, kan vi gruppera oss - någon negativ och andra positiva. För kommentarer kring varje kapitel ansvarar naturligtvis bokens författare.

Hos våra barn, födda i Sverige, har undan för undan intresset vuxit för deras härstamning. Åtskilliga förfrågningar till vår estlandssvenska expedition och till undertecknad hem kan ej tillfredsställande besvaras då vi saknar erforderliga historiska data.

Genom Alvin Isbergs bok "Svensk mission och kyrklig verksamhet i Estland 1873-1943" får även den frågande ungdomen veta en hel del om skeendet i vår forna hembygd, i såväl religiöst som socialt avseende.

Hugo Mickelin

P.S. Kustbons red. förmedlar gärna beställningar till inköp av boken.

Glöm inte namnet!

Det händer då och då att det saknas uppgift om namn när inbetalning görs av medlems- och prenumerationsavgift eller gåva till SOV. Glöm alltså inte att fylla i namn och adress på inbetalningskortet.

Tack!

SOV och Kustbons expedition

Önskas köpa

Russwurms bok om estlandssvenskarna "Eibofolke oder die Schweden an den Küsten Ehstlands und auf Runö", originalupplaga Reval 1855, faksimiltryck Hannover 1969.

Ring 08-51 24 61, Jonathan Lindström.

Stadgarna att hämta!

Efter de vid SOV:s senaste årsmöte beslutade, nu införda ändringarna i SOV:s stadgar finns dessa i ny utskrift att hämta Vikingagatan 25 eller att rekvireras per telefon 08-32 48 78.

STYRELSEN

Utflykt till Visby och Roma

I samarbete med Resespecialisterna arrangerar SOV, i mån av tillräckligt antal deltagande, en dagsutflykt till Gotland.

Samling vid Gotlandsfärjan i Nynäshamn *torsdagen den 26 maj 1983 kl. 23.30.*

Avresa till Visby kl. 24.00.

Ankomst till Visby fredag kl. 06.00.

Vi avreser direkt med buss till Roma, där vi får kaffe och smörgås. I Roma tas vi om hand av våra stamfränder från Gammalsvenskby, besöker deras hembygdsgård, ser på klosterruinen, kungsgården m.m. Vi tittar också in i Roma sockenkyrka, där Sigfrid Hoas håller en kort andaktsstund.

Återresa till Visby c:a kl. 13.00, för att vi skall hinna med ett besök i Gotlands Fornsal och att äta lunch.

Samling för hemresa vid färjan i Visby kl. 16.45.

Avresa till Nynäshamn kl. 17.15. Middag ombord.

Ankomst till Nynäshamn kl. 22.15.

Priset per person, inklusive biljett och tvåmanshytt på ditresan men exklusive måltider är beräknat till 280 kronor.

Bindande anmälan per post till SOV:s expedition eller per telefon 08-32 48 78 skall göras senast den 6 april 1983.

Välkommen med Din anmälan till en, som vi hoppas, trevlig resa!

Styrelsen för SOV

HUGO MICKELIN

HEMBYGDENS SÅGBOK

Minns du att SOV år 1957 gav ut vår lilla visbok "Du sköna sång"?

På första sidan i boken finner vi "Modersmålets sång" av J.F. Hagfors och på sista sidan "Dagen sakta till vila går" med melodi av H.O.C. Laub.

Denna sångboksupplaga är nu slut-såld. Använd och uppskatta den, du som har den!

Nu läser vi i Hufvudstadsbladet den 21 dec. 1982 att en sångbok för finlandssvenskarna har kommit ut. Den heter helt enkelt "Vi sjunger tillsammans".

När den nya sångboken presenterades för Hufvudstadsbladet uppträdde de fem presentatörerna med allsång. Bland dessa fanns Ann-Mari Häggman, som vi känner genom Kustbon. Tidningen skrev:

Den nya sångboken har sammanställts utgående från en undersökning av finlandssvenskarnas sånger och sångvanor. Ett trettiotal organisationer tillfrågades i förväg om bokens innehåll. "Folksmaken", som på detta sätt kom till tals, var sedan vägledande vid urvalet av sångerna i den nya boken.

Det har länge förelegat en brist i fråga om en "allround" finlandssvensk sångbok. Flertalet av de sångböcker som finns är antingen lite väl speciella till sin utformning eller föråldrade och inte längre tillgängliga i bokmarknaden.

Bristen har man känt av bl.a. inom en rad organisationer både regionalt och på riksplanet. Till dem som på senare år framfört önskemål om en ny finlandssvensk sångbok för allmänt bruk hör t.ex. Svenska Pensionärsförbundet och Finlands Svenska Marthaförbund.

För utgivningen av den nya sångboken svarar Finlands svenska folkmusikinstitut i samarbete med Musik Fazer, som upptog boken i sitt publikationsprogram. För redigeringen av boken har Magnus Lindholm svarat. Både pensionärsförbundet och marthaförbundet har tagit aktiv del i utgivningen.

I förordet konstaterar folkmusikins-

titutets direktör Ann-Mari Häggman att den samfälliga enstämmiga sången upplever en renässans. Den ljuder i skolor, i föreningar, i glada sällskap och vid särskilda allsångsträffar. Gemensam sång ger glädje och styrka!

Sextio oundärliga

Hon konstaterar vidare att den sångbok som nu föreligger ger en ganska god bild av den finlandssvenska sångrepertoaren i dag. Vid de förfrågningar som gjordes utkristalliserades i önskemålen ett sextiotal sånger, vilka ansågs så gott som oundärliga.

Dit hörde t.ex. de nordiska nationalsångerna, sånger knutna till årets och livets högtider samt vissa sånger med stark förankring i den finlandssvenska samlingsrörelsen.

—Från olika håll betonades också vikten av att en sångbok i dag inte får bli alltför fastlåst i den rent traditionella. Man önskade få med nya sånger i en mera lätt, populär stil, noterar Ann-Mari Häggman.

Hon påpekar vidare att alla vackra visor naturligtvis inte kan få plats i en enda bok och att många säkert kommer att sakna några av sina favoritsånger. Av upphovsrättsliga och ekonomiska orsaker har man varit tvungen att utelämnat en del av det som borde ha funnits med i boken.

Etthundratjugofyra sånger tjock är emellertid den bok som Magnus Lindblom redigerat ut och låtit gå i tryck. En strävan vid sammanställningen har varit att utöka de finlandssvenska folkvisornas antal och att introducera nya visor av inhemska författare och tonsättare.

Med finns både gammalt och nytt. Boken har getts ett format som passar rockfickan och handväskan. Den är inte dyr heller, bara 43 mark.

Den första upplagan har tryckts i 2 500 exemplar.

—Det är just en bok av det här slaget som vi saknat vid våra träffar. Boken har alla förutsättningar att bli en bestseller. Jag kan lova att vi kommer

ESTIVAL 83

Estlandssvenskarna är inbjudna att delta i esternas nationella festligheter i Göteborg 20-23 maj 1983.

Som vi ser det just nu, kommer vi närmast att hamna i programmet "Estlands Vänner . . ." med föredrag och paneldebatt fredagen den 20 maj 1983 och med "kåserier" på pingstaf-ton den 21 maj.

1. Professor Els Oksaar kommer att hålla föredrag om tvåspråkighet, nationell identifikation m.m.
2. Under paneldebatten behandlas tvåspråkighet, kulturkollision, myndigheters inställning till minoritetskultur m.m.
3. För kåseriträffen planeras lättare föredrag om Estlands historia och om minnen från Estland.

Ivar Poëll har lovat representera estlandssvenskarna vid Estival 83.

På Röhsska konstslojd museet i Göteborg kommer även något att visas om estlandssvenskarna — detta lovar chefen Karin Aasma.

Tips.

Från Stockholm till Göteborg är sällskapsresor i buss planerade. Närmare information lämnas av Jaan Kello hos Linjebuss AB, tel. 08-24 33 95.

Hugo Mickelin

ESTO 84

Nästa världsomspännande estniska festival (efter ESTO 80 i Sverige) kommer att äga rum i Toronto, Kanada, under tiden 8-15 juli 1984. Huvudkommittén i Toronto, bestående av 9 medlemmar med Toomas Metsala som ordförande, är redan i full verksamhet.

Forts. nästa sid.

att sjunga allt vad rösten håller, säger Svenska Pensionärsförbundets ordförande Alfred Smeds.

Alfred Mählbergs dagbok

Här fortsätter nu rågöbon Alfred Mählbergs krigsdagbok. Året är 1919, månaden är januari. Estlands frihetskrig är i full gång.

10 fredag. Vi grävde ned den döde framför husets fönster, bonden läste en bön och Fader vår ur psalmbolken och så var det klart. Därefter gav vi oss i väg. De röda kutade före, vi efter. På kvällen anlände vi till en större by, där vi sov i en varm ria. Jag köpte bröd av en skygg skönhet i byn.

11 lördag. Idag vid middagstid kom vi till järnvägsstationen i Kadrina och där gjorde vi uppehåll för lunch. Jag kom just gående med soppskålen, när man ropade "de rödas rytteri kommer!" Jag slängde soppskålen all världens väg, grep "sprutan" i famn och

I Sverige bildades den 29 dec. 1982 ESTO 84:s Sverige-kommitté med Sven Hanson som ordförande och 3 medhjälpare. Hittills har kommittén i Sverige utsett gruppledare för 11 arbetsgrupper, varav undertecknad är en, med uppdrag att organisera medlemmar till gruppen.

SOV:s styrelse utsåg på sammanträdet den 12 jan. 1983 Thomas Lorentz och Göran Treiberg till medlemmar i den estlandssvenska arbetsgruppen.

ESTO 84:s Sverige-kommitté kommer bl.a. att vara förmedlare av information om gruppresor, som organiseras från Sverige med förmånspriser, om registrering av resenärer, tidsplan för erläggande av resekostnaden m.m.

Då Kustbon utkommer per kalenderkvartal och då färskare upplysningar kanske kan förmedlas, vore det önskvärt, att alla estlandssvenska intresserade fortlöpande låter höra av sig – helst per brev – under adress:

ESTO 84 – HM
c/o Svenska Odlingens Vänner
Vikingagatan 25, 1/2 tr ned
113 42 Stockholm

För dem av oss, som har släktingar, vänner och bekanta därborta, är en prisvärdig gruppresa att rekommendera.

Hugo Mickelin

P.S. Staden Torontos 150-årsjubileum sammanfaller i tiden med ESTO 84.

hann med att springa ett tiotal steg fram till husets gavel, när jag märkte två ryttare som närmade sig i trav på vägen på 25 stegs avstånd. Det fanns inget annat att göra än att trycka av. Den ene gled med detsamma ned ur sadeln och blev liggande, medan den andre hoppade från hästryggen, klättrade över ett plank intill och i skydd av detta lyckades försvinna. Efteråt såg vi hur han sprang i sick-sack över en åker på en versts avstånd. Vi sköt efter honom så att jorddammet rök kring honom, men han slank i väg likväl. Den förste befanns vara lätt sårad på tre ställen. Han var lettlandare. Hästen, som hade fått buken genomborrad av två kulor, sköts senare av fältväbeln. Den andra hästen var oskadd, vi överlämnade den omedelbart till vår kommandochef, som tidigare hade fått sitta grensle utan sadel på ryggen av en tragikomisk hästkrake. Detta var en fin fux med splitterny sadel och röda band inflätade i tömmarna. Nu ser äntligen

Willem Karineem

Han kom till Runö år 1928. Han hette då Granfeldt och var bördig från Vainupea på estniska nordkusten. Kanske var han en svenskättling. Under den estniska namnkampanjen på trettioalet tog han namnet Karineem.

Willem Karineem var Runös "allt i allo". Han var meresideülem, d.v.s. militärchef för fyrtornsanläggningen, där runöpojarna gjorde sin värnplikt. Han var polis och civilståndstjänsteman.

Willem och hans fru Minna, född Tarkus, verkade på ön till hösten 1940. Fru Karineem hade lärt sig svenska och var lärarinna vid skolan på Runö.

Under Willem Karineem var undertecknad "postivanem" på Runö 1936. Willem Karineem, född den 3 maj 1895 i Vainupea, avled den 24 dec. 1982 i Norrköping. Närmast sörjande är dottern Silvi.

HM

"gubben" Roos ut som en riktig befälhavare nånsin och själv är han själagläd, särskilt sedan han lagt sig till med lettlandarens sporrar.

Det sorgligaste i denna historia är att i en järnvägskur dödades en kvinna genom våra kulor, medan 8 små barn blev moderlösa. Krig, du krig! På kvällen åkte vi hästskjuts ytterligare 6 verst framåt, tills vi anlände till en herrgård 6 verst från Rakvere. Skogsvägen är under mörker särskilt farlig, man måste vara beredd vartenda steg, men den här gången gick allt väl.

12 söndag. Vi ankom i dag vid middagstid till Rakvere utan några incidenter. Folket tog emot oss med jubel, man gjorde i ordning mat åt oss på gästgivargården "Europa". I närheten hördes skottlossning från skogen. Man bar hit sårade. Rakverebornas soppa blev öaten av oss, för ordern att fortsätta kom före. På vägen såg vi inget misstänkt. Vi åt kvällsmat i en herrgård och strax därefter åkte vi till en by för nattläger. Vackert vinterväder.

13 måndag. I dag på morgonen gav vi oss i väg igen. Vi hade att gå ungefär 8 verst till Kabala järnvägsstation. Nu är vi här i närheten av järnvägsstationen i Kabala by halvt om halvt som på permission. Till tidsfördriv spelar

Estniska kyrkan i Sverige 40 år

Redan innan flykten från Estlands kuster till Sveriges land år 1944 var ett avslutat kapitel, hade esterna fått ett kyrkligt fäste i Jakobs kyrka vid Kungsträdgården i Stockholm.

Det var prosten Hjalmar Pöhl (1908–1964) och sedermera biskopen Sven Danell (1903–1981) som förrättade den första estniska gudtjänsten i Jakobskyrkan den 11 januari 1942.

Den 31 oktober 1982 firades 40-årsjubileet i samma gamla Jakobs kyrka, med ett stort antal besökare från och utanför Stockholm.

Estniska ärkebiskopen i exilen, Konrad Veem, predikade.

Bland de assisterande prästerna fanns även estlandssvenskarna, kyrkohärdarna Ivar Poëll och Johan Lindström.

HM

pojarna på husbondens dragspel. Jag fick min första lön från Estniska staten, 15 rubel. Annars vore det inget fel på livet bland esterna, bara man finge vila lite mer.

14 tisdag. Återigen vidare, ungefär 15 verst. De röda var ganska nära, men de flydde strax. Natten passerade fridfullt. Hela organismen känns som den vore i olag, speciellt tänderna gör ont. Här i byn, där vi gör uppehåll, har alla invånare samlats under en loge. Vi spelar orgel och piano i hemmet. De röda försöker beskjuta oss, men någon nämnvärd skada har de inte förmått göra. De våra lär ha intagit tre herrgårdar genom stormning.

15 onsdag. Vi flyttade över till Püssi järnvägsstation. Där sov vi på natten i ett litet rum. Ganska bekvämt.

16 torsdag. I dag anlände vi till Kohtla järnvägsstation, där vi gjorde ett litet uppehåll. När vi hade tagit av från järnvägen och gått ett par verst, fick vi se de röda ganska nära oss på ungefär 150 stegs avstånd, där de gick alla på rad i gåsmarsch. Jag ville göra rent hus med "Lüüsen", men en feg stackare till löjtnant (Leppik?) förbjöd mig. Jag hade god lust att ge honom en sittopp. De gick nu sin väg i allsköns ro. På lite avstånd förekom skottsälvor lite varstans runtomkring, så det var svårt att begripa sig på vad det var för "gröt". Vi drack kaffe här i byn. Kompanichefen gastade på husbonden, som han beskyllde för att vara sympatisör till de röda. Husbonden för sin del låg på knä och bedyrade i Guds namn, att han inte hade något ihop med de röda, alltmedan kompanichefens revolver pekade hotfullt mellan hans skelande ögon. Vi övernattade i en annan gård här i byn. Klockan 1/2 7 på kvällen.

17 fredag. Åter på väg. "Kalevlaste maleva" förlorade under anfall i går kväll alldeles här intill 18 man i döda. De hade att ta sig över en bred myrmark, medan de röda hade fördelaktig position i landsvägsdiket, varifrån de kunde bestryka "Kalevlased" med sina Maxim kulsprutor. Medan vi gick utmed vägen såg vi stora högar med patronhylsor, där de röda legat och "hamrat". Vid ett hus intill vägen låg en bonde med huvudet krossat, mördad av de röda.

När vi passerade en by en bit ifrån landsvägen, sprang en man i rysk uni-

form med gevär efter oss. Han kom ifatt vår fältväbel, som traskade 50 steg efter kompaniet. Fältväbeln såg på en gång att det var en röd, men eftersom han inte hade skjutvapen till hands, fick han använda list. Den röde frågade på ryska i tron att det var egna: "Vilket förband?" Fältväben, som kände till, vilka ryska enheter det fanns i trakten, svarade direkt: "40-de sibiriska jägarregementet." Samtidigt flyttade han sig närmare den röde i ett försök att hinna gripa hans gevär, innan denne skulle upptäcka den vita bindeln runt fältväbelns högra arm. Han lyckades rycka till sig geväret och mannens överraskning var stor, när han fann sig som fallen från himlen bland fienderna. Det var en est, ganska varmt klädd men han såg utsvulten ut. Han förklarade att han kommit från krigsfångenskap i Österrike, men eftersom det inte fanns något att göra i Ryssland, hade han tagit värvning i Röda armén för att inte svälta ihjäl. De våra frågade honom, varför han i så fall inte sökt sig till Estland, men det kunde han inte svara på. Vi tog honom med till en bondgård, där man helt enkelt sköt honom tillsammans med andra. De var sammanlagt 8. Denne "våran" fånge hade kunnat få behålla livet, enligt min uppfattning.

Jag sammanträffade med Kristian Heiman. 4-de gruppen gick över till 13-de kompaniet. På kvällen fick jag ett "skrovsmål" mat av en givmild arbetare på godset, medan våra små hövdingar blev utan. Vi sov på natten på en krog.

18 lördag. Vi kom i dag vid middagstid till Vaivara. När vi på natten gick utmed järnvägen, hörde vi plötsligt framför oss, ungefär på en versts avstånd, ryssarnas kommandorop "5-e kompaniet marsch, 6-e kompaniet marsch" osv. tills hela regementet var i rörelse. Vart denna hop styrde färden visste vi naturligtvis inte. Vi stannade vid löjtnant Roos hemman, som låg alldeles intill järnvägen. En ordonnans utrustades med häst och skickades tillbaka till staben för att höra sig för. Han kom strax tillbaka och rapporterade att de rödas regemente i hela sin sammansättning gått över till oss och gett sig till fånga. Tillsammans 550 man, 60 hästar, 10 kulsprutor. Fram på morgonsidan gick vi försiktigt vidare mot Narva.

19 söndag. I dag framåt kvällen kom vi till Narva. Det låg mängder av lik och döda hästar på gatorna. Stora blodrännilar på flera ställen och dessutom olika slags lämningar och avskräde. Kl. 6 var vi framme vid Riigi by, 6 verst ifrån Narva mot Narva-Jõesuu.

20 måndag. I Riigi by. Vi badade bastu, åt, sov osv. I övrigt har allting varit fredligt hittills.

21 tisdag. Vi fick i dag 36 kg svinkött och 9 kg smör på 12 man. Jag skickade två brev hem. Var i vakttjänst, spelade kort osv. Och så var dagen snart till ända.

22 onsdag. En del av våra mannar lämnade oss, bland dem Arnold Lehulbach. Denna dag har förflutit lugnt, men ingen vet vad natten kommer att medföra.

23 torsdag. Natten passerade lugnt. Tre man gick till regementets stab för att utbildas på Maxim. En gick till sjukhuset. Magont. Vädret ovanligt vackert.

Just nu är det midnatt. Jag kom just från vaktposttjänstgöring. Natten är mörk, kall och tyst. Man kan höra det minsta knyst i nattens tystnad. Isen knakar och brakar på floden, vilket gör vaktpostens öron särskilt vaksamma. Floden är över 300 steg bred här vid vår postering, men närmaste by (Keikino) på fiendesidan ligger bortåt 9 verst bort genom tät skog. I kväll observerade vår förpostering tre misstänkta ryttare, som de omedelbart besköt och därmed tvingade att återvända. Vi sover alla med kläderna på och är beredda på vad som helst, för fienden går det inte att lita på, varje minut kan man vänta dem. Det här livet börjar bli tröttsamt, i tre dygn har vi måst vara "i kläderna" på detta sätt. Hälsan är inte heller den allra bästa och därför är det mänskligt att inte känna någon större glädje över tillvaron. Få se vad framtiden har att komma med. Men ändå: "O tempora, o mores!"

24 fredag. Jag fick tillbaka min tvätt, som jag hade lämnat in. Från sjön besköt vår flotta de rödas ställningar. Man fruktar anfall från fienden. Få se vad det skall bli av det hela. Dessutom går det rykten om att också letterna tänker ge sig på oss.

Ronnie Ericsson

HÖSTFESTEN OCH HANDARBETSTRÄFFEN I BILD

Lottförsäljningen, som hjälper till att trygga föreningens existens, tar sin början . . .

. . . och så glada är de äkta makarna efteråt, när de vunnit en tavla av den kända signatören A.S.-g.

. . . i allsången deltog alla med liv och lust.

Till handarbetsträffen på Vikingagatan 25 hade ett stort antal glada kvinnor samlats, urustade med stickdon och knypeldynor och klädda i sina sockendräkter.

Kända ester avlidna

Följande kända estländska personligheter inom musikvärlden har slutat sina dagar.

Prof. Juhan Aavik, tonsättare, körledare, musikskoledirektör
född 29 jan. 1884 i Holstre, Estland
död 26 nov. 1982 på Handens sjukhem.

Tonsättaren-körledaren Eduard Tubin
född 18 juni 1905 i Kallaste, Estland
död 17 nov. 1982 på Karolinska sjukhuset i Stockholm.

Operasångaren Eedo Karrisoo (tid. Eduard Karlsson)
född 11 okt. 1907 i Estland
död 23 nov. 1982 i Portland, Oregon, USA.

25 lördag. I natt gick vi 9 verst för att "titta" på fienden i Keikino. Men vår befälhavare vågade inte störa dem. Vi kom tillbaka kl. 6 på morgonen dödströtta. Jag frös hemskt, tårna tittar ut genom stövlarna, men det är inte tal om att få nya.

26 söndag. Så fick jag då nya stövlar i dag, strumpor, epåletter och armbindel. Jag skrev brev hem. Spänt och oroligt på kvällen för de rödas skull, men natten förflöt lugnt.

27 måndag. Jag lät klippa håret. En rysk gumma ville gå över floden och hon gav oss potatis att koka. De nya stövlarna är hemskt trånga, de klämmer förskräckligt på tårna.

28 tisdag. Inget speciellt. Vi köpte återigen potatis, vi kokade dem och mjölkvälling och vi har inte gjort annat än ätit, sovit och varit på vaktpost. Jag sålde mina gamla stövelskaft för 20 mark.

29 onsdag. Det pratas att dessantkompaniet och andra förband skall gå över till reserven, men vi måste tyvärr fortfarande bli kvar vid fronten, trots att vi kommit hit och varit i strid tillsammans med de andra. Därför att det är så ont om kulspruteskyttar och det inte finns några som kan lösa av.

30 torsdag. I stället för vår gamla Maxim fick vi en ny i dag. Förliden natt fruktade man anfall av de röda, men de kom först på dagen. Men de tvingades till reträtt. Klart och kallt väder. Vi fick tvål.

Familjenytt

Födda

Anders Patrik
son till Anita Nilsson och Anders Sandell
Östersund den 21 april 1982

En dotter
Barbara och Bo Stenholm
Enskede den 8 maj 1982

Ulf Mikael Gunnar
son till Åsa Waxin
och Ulf Åkerblom
Uppsala den 1 september 1982

En son
Lena Löfgren och Styrbjörn Nyman
Vallentuna den 17 december 1982

En dotter
Karin Gustavsson och Sören Westerman
Uppsala den 19 januari 1983

31 fredag. På dagen kändes det som en liten aning av vår, när solen sken. Jag var på andra sidan floden för att köpa potatis. Husbonden på gården, där vi uppehåller oss, åkte till Rakvere för att köpa säd. Kocken var i Narva och rumlade om och han kom tillbaka först på natten, full. Man fruktar åter anfall av de röda – få se vad det kommer att bli av hela härligheten.

En månad är lyckligt förbi på detta mödorika år. Gud må giva att nästa månad för med sig bättre utsikter för mig och för alla andra . . .

Februari

1 lördag. Klockan 5 på morgonen. Jag har just kommit från vaktposten och värmer fötterna. Jag gör ny början i dagboken för den nya månaden.

Dagen förflöt lugnt.

2 söndag. Den gångna natten är åter en av dem som för evigt stannar kvar i minnet. I går kväll kom det plötsligt order om att vi skulle erövra en by (antingen var det Fitinka eller Ilkino) tillsammans med andra, medan vårt

Vigda

I Frösö kyrka den 3 juli 1982
Anita Nilsson
Anders Sandell

Döda

Alma Ambros, född 12 okt. 1905 i Reval, avled den 7 nov. 1982 i Stockholm

Alfred Borrman, född den 2 okt. 1913 i Rickul, avled den 29 juni 1982 i Stjärnhov

Lovisa Brus, född Greis den 16 nov. 1909 på Odensholm, Rickul, avled den 21 nov. 1982 i Stockholm

Gertrud Fält, född Alros den 18 dec. 1893 på Ormsö, avled den 17 dec. 1982 i Stockholm

Hilda Grönberg, född 26 november 1906 på Nuckö, avled den 17 januari 1983 i Stockholm

Katarina Sandell, född den 9 nov. 1893 på Ormsö, avled den 13 jan. 1983 i Stockholm

Ida Johanna Simonsson, född den 8 sept. 1904 i Nömme, avled den 5 nov. 1982 i Kumla

Maria Söderlund, född Timmerman den 5 juli 1900 på Nuckö, avled den 6 febr. 1983 i Solna

Oskar Alberg, född den 12 mars 1912 i Brasilien, avled den 6 febr. 1983 i Stockholm

Voldemar Engbusk, född den 3 oktober på Nuckö, avled den 8 oktober 1982 i Eskilstuna

eget kompani stannade kvar på sina positioner. Så gav vi oss i väg vid åttatiden med 118 man. Vi hade att gå 9 verst. I en by 2 verst hitom fienden hade de våra ställt upp ett par 3 tums kanoner, från vilka man då och då försökte skjuta, men som det syntes kunde man inte skjuta alls, en kula råkade fara hit en annan dit, men ingen av dem träffade byn. Man ställde upp pojkar på kedja och så började vi förflytta oss mot byn i en halvcirkel i mörkret. De röda gav ihållande eld från flera kulsprutor så att det var samma knattrande som i löpgravarna under världskriget. Ungefär vid midnatt var ena flygeln endast några steg ifrån byn.
Forts. i nästa nr

Min älskade Make
vår käre Far
och Morfar
**Anders
Ahlström**
* 22 mars 1909
har i dag hastigt lämnat
oss i djup sorg och saknad.
Årsta 23 november 1982

MINA
INGER MAJ
Barnbarn

*Så vandrar våra kära
genom evighetens dörr
Och ingenting på jorden
kan bliva mer som förr
Men tankarna skall följa
Dig som stjärnorna
i rymd
Visst unnar vi Dig vila
fast vår blick av tårar
är skymd.*

Min innerligt älskade
Hustru
min kära lilla Mamma
Ingrid Gustafson
född Liljeros
8 mars 1936
har idag stilla insomnat
och lämnat oss mor, far,
broder med familj,
släkt och vänner
i djup sorg och saknad
Upplands Väsby
6 december 1982

HANS
MARIANNE

*Hur tomt, hur tyst här hemma
Sen Du ifrån oss gick
Ej hörs Din kära stämma
Ej möter oss Din blick
Ett budskap kom från Herren
Du måste från oss gå
Men väntar bortom jorden
En gång vi mötas få*

*Tack för all Din kärlek
och omtanke!*

Vår kära Mor
och Mormor
Agneta Hörnsten
* 3 november 1892
har i dag lämnat oss,
övrig släkt och vänner
i stor sorg
och saknad.
Stockholm 30 jan. 1983

BARN
Barnbarn
Barnbarnsbarn

*Glad och god Du alltid
varit
Utan klagan smärtan
bar
Ingen vet vad Du har
lidit
När Du vilan funnit
har.*

Min älskade Make
vår käre Far,
Morfar och Farfar
Johannes Heldring
* 29/12 1900
har i dag stilla insomnat
Eskilstuna 17 november 1982

ALIDE
LEWIS och GUDRUN
ULLA och RAGNAR
HARRIET
STURE och NAIMA
EWI och STEN
ALF och ULLA
ANNE och KALEV
Barnbarnen

*Tack för allt Du givit
Tack för allt Du var
Innerst i våra hjärtan
Du alltid lever kvar.*

August Schönberg
* 9 nov. 1907
† 12 nov. 1982
sörjes av

HILDA, ALEXANDER,
RUDOLF

Vår kära Mor
Agneta Ahlberg
född Bergström
† 7 februari 1891
har i dag stilla lämnat oss.
Vällingby 19 nov. 1982

BARNEN
Barnbarn
Barnbarnsbarn
Övrig släkt och vänner

*Mors grånande huvud
lagt sig till ro
Tankar och oro ger vika
Mor har gått till ett
lugnare bo
Att tillsammans med Far
få vila.*

Vår kära
Syster och Svägerska
Gertrud Fält
* 18 december 1893
har i dag lämnat oss i
sorg och saknad.
Hägersten 17 dec. 1982

LARS
ANDERS och AGNETA
KATARINA
Syskonbarn
Övrig släkt och vänner

*Stilla kom döden
den kom som en vän
räckte Dig handen
och förde Dig hem.*

Vår käre
Hans Halling
* 10 april 1901
† 28 december 1982
sörjd och saknad av oss,
övrig släkt och många vänner

HULDA
YVONNE och ARNE
PETER CATRINE
ANDERS familj
i Estland

*Du kämpade så tappert
mot sjukdom som var svår.
Du såg det som var vackert
och längtade mot vår.
Och vi som stod Dig nära,
Vår saknad är så stor.
Från alla Dina kära
Vårt tack, och sov i ro!*

Vår innerligt älskade
Mor och Svärmor
Mormor, Farmor
och Mormorsmor

Gertrud Lilja

* 11 juli 1905

har i dag lugnt och stilla
insomnat.

Eskilstuna 14 dec. 1982

ELIN och LENNART
HENNING och AINA
SOLVEIG

Barnbarn
Barnbarnsbarn
Släkt och vänner

*Sov lilla Mamma sov
Änglar kring bädden
Din står*

Gertrud Malmberg

född Lundqvist

* 13. 5 1895 på Ormsö

† 18.1 1983 i Helsingfors

Släkt och vänner

*Du kämpat länge matt och svag
Mot sjukdom lång och svår
Men nu Du funnit vilans dag
Dit inga smärtor når.*

Min älskade Maka
min kära Mor

Signe Wiberg

född Lindström

* 18 april 1910 i Rickul

lämnade oss i dag. Sörjd och i
ljusaste minne bevarad av oss,
syskon, övrig släkt och många
vänner.

Nykvarn den 1 januari 1983

ALEX
HELGA och ARNE

*Vad rätt Du tänkt
Vad Du i kärlek vill
Vad skönt Du drömt
Kan ej av tiden härjas
Det är en skörd som undan
honom bärgas
Ty den hör evighetens rike
till.*

Min älskade Make
vår käre Far,
Farfar och Morfar

Axel Marks

* 6 december 1904

† 14 oktober 1982

HILDA
LENNART och MAY
INGA och ROLF

Barnbarn
Barnbarnsbarn
Syskon
Övrig släkt och vänner

*Vi hann ej säga dig farväl
Ty döden kom så fort
Men vi vill säga dig ett tack
För allt du för oss gjort.*

Vår käre Far
och Morfar

Anton Schönberg

* 6 juni 1898

har idag hastigt lämnat oss.
Bollstanäs den 27 december 1982

KARIN och OSKAR
HELGA och UNO
INGA och KURT
Barnbarn
Barnbarnsbarn

*När Mor gick bort,
Så ensam blev Din tid.
Nu käre Far
har även Du fått frid.
Sov kära två, som delat öden,
i gravens ro förenade i döden.*

Vår käre Bror

Hans Widgren

* 5 december 1900 på Ormsö

† 4 februari 1983 i Visby

Sörjd och saknad av oss,
syskonbarn, släkt och
vänner

MARIA
JOHAN
LYDIA och TAGE

*Jordfästningen ägde rum i
Hangvar kyrka den 11 febr. 1983*

Vår kära

Hilda Jansson

född Mählberg

* den 21 februari 1908

har i dag lämnat oss, bror och
svägerska samt övrig släkt och
vänner i stor sorg och saknad.

Rö den 1 januari 1983

STURE
Barnen med familjer

*Du styrde, Du ställde
Du ville oss väl,
Du älskat oss alla,
av hela Din själ.
Välsignat vare Ditt minne.*

Min käre Make
vår käre Far och Morfar

Axel Treiberg

född 2.1. 1914

död 24.12. 1982

Sörjd och saknad av

GERTRUD
Barn, Barnbarn
Syster, släkt och vänner

*Lycklig Du som nu fått sluta
ifrån plågor och från strid
och ditt trötta huvud luta
i en ostörd stilla frid.*

Vår käre Far

Olle Åkerman

* 23 maj 1927

† 28 januari 1983

GUNILLA och ROLAND
ANDERS
Mor

*Vid vintervindens vaggång Du
sommnade stilla.
Ej tårande oro nu mer gör Dig
illa.
Skön blir nu vilan som natten
ger.
Gott är att veta Du lider ej mer.*

Bemärkelsedagar

2:a kvartalet 1983

90 år

Johannes Sandvik, född den 3 april 1893, Vippal
Anton Viberg, född den 15 april 1893, Rickul
Johanna Lindqvist, född den 15 maj 1893, Rågöarna
Lovisa Heyman, född Björkkvist den 21 maj 1893, Rickul
Johan Appelblom, född den 1 juni 1893, Ormsö
Anders Vesterström, född den 21 juni 1893, Ormsö

85 år

Anders Thomsson, född den 2 april 1898, Ormsö
Miralda Irmgard Milkov, född den 6 april 1898, Reval
Peter Ekeblad, född den 18 maj 1898, Runö
Andreas Stahl, född den 30 juni 1898, Reval

80 år

Katarina Nee, född Nee den 22 april 1903, Ormsö
Erik Stavas, född den 28 april 1903, Odensholm
Voldemar Sirel, född den 1 maj 1903, Nargö
Nikolai Malm, född den 2 maj 1903, Reval
Nicolaus Soonike, född den 5 maj 1903, Reval
Marta Laving, född Ribon den 18 maj 1903, Nuckö
Erna Priskus, född Luther, den 26 maj 1903, Harku
Elisabeth Amberg, född Romanov den 21 maj 1903, Hapsal
Mathilda Vesterblom, född den 6 juni 1903, Nuckö
Johannes Palundi, född den 19 juni 1903, Rickul

75 år

Olga Viliberg, född Bertelsson den 1 april 1908, Nargö
Johannes Olep, född den 3 april 1908, Vippal
Johan Tammgren, född den 3 april 1908, Ormsö
Robert Engman, född den 8 april 1908, Nuckö
Alexander Blomberg, född den 9 april 1908, Rickul
Melita Treiberg, född Stenberg den 10 april 1908, Rickul
Agneta Bolander, född Alkvist den 24 april 1908, Ormsö
Amelie Holgersson, född Vestersten, den 30 april 1908, Nuckö
Ellen Armile Viksten, född Mölder den 16 maj 1908, Reval
Mathilda Magnusson, född Tegelberg den 2 juni 1908, Rickul
Johannes Silberberg, född den 14 juni 1908, Suurpea
Hermine Elfride Puu, född Laning den 21 juni 1908, Nuckö
Akulina Freiberg, född den 24 juni 1908, Reval
Alide Vesterblom, född Välja den 28 juni 1908, Nuckö
Elsa Thyfen, född Stenberg den 16 maj 1908, Rickul
Irene Ahlberg, född Lemberg den 18 juni 1908, Nuckö

70 år

Malvina Johansson, född Hallman den 22 februari 1913, Rickul
Agnes Esmeralda Paljasmaa, född Toim den 3 april 1913, Neve
Alexander Stenberg, född den 4 april 1913, Rickul
Osvald Berkman, född den 14 april 1913, Nuckö
Armilda Florida Freiman, född Peedu den 19 april 1913, Nuckö
Paul Tarvas, född den 20 april 1913, Reval
Johan Uussaar, född den 27 april 1913, Rickul
Oskar Seman, född den 28 april 1913, Nuckö
Elisabet Nurme, född Ahlberg, den 6 maj 1913, Reval
Hilda Rosette Luther, född Lilleoks den 6 mars 1913, Nargö
Alide Lundgren, född Seman den 16 maj 1913, Nuckö
Johannes Rickard Ambros, född den 20 maj 1913, Nuckö
Alfred Thomsson, född den 28 maj 1913, Nuckö
Erika Miralda Rosen, född Freiberg den 31 maj 1913, Nargö
Egon Valentin Vellesoo, född den 2 juni 1913, Reval
Meta Niralda Int, född Laning den 8 juni 1913, Nuckö
Lydia Gärdström, född Lindström den 9 juni 1913, Ormsö
Arnold Holmberg, född den 12 juni 1913, Emmaste, Dagö
Elfride Johanna Backman, född den 21 juni 1913, Hapsal
Leida Ruberg, född Petlem den 22 juni 1913, Reval

60 år

Elvine Andersson, född Mickelin den 26 februari 1923, Ormsö
Alrik Rosen, född den 1 april 1923, Nargö
Voldemar Rudolf Koinberg, född den 1 april 1923, Nuckö
Laine Elisabeth Lindström, född Savik den 2 april 1923, Arensburg
Helga Vesterman, född Vesterbom den 2 april 1923, Rickul
Fridolf Ahlberg, född den 3 april 1923, Rickul
Osvald Villem Bertholm, född den 6 april 1923, Rågöarna
Maria Schönberg, född Smens den 6 april 1923, Runö
Erika Leonitta Soots, född Sagor den 7 april 1923, Reval
Gunnar Söderholm, född den 10 april 1923, Nuckö
Aurelia Armilde Johansson, född Söderholm den 12 april 1923, Nuckö
Ingvald Brunberg, född den 14 april 1923, Rickul
Gustav Rant, född den 18 april 1923, Rickul
Maria Åkerman, född Grönman den 21 april 1923, Ormsö
Alma Hammerman, född Nordbäck den 29 april 1923, Ormsö
Elfrida Andersin, född Sjöman den 2 maj 1923, Ormsö
Katarina Bergström, född Hedenström, den 2 maj 1923, Ormsö
Alma Melania Frisk, född Peedu den 3 maj 1923, Nuckö
Alice Eriksson, född Berkman den 6 maj 1923, Nuckö

Linda Armilda Hallman, född Ribon den 7 maj 1923, Nuckö
Ellen Agnes Lausson, född Samberg, den 8 maj 1923, Korkis
Ingrid Xenia von Sydov, född Dyrberg den 18 maj 1923, Rickul
Anders Norrman, född den 19 maj 1923, Ormsö
Ivar Vesterberg, född den 20 maj 1923, Rickul
Aurelia Roberg, född den 25 maj 1923, Nuckö
Axel Ahlberg, född den 26 maj 1923, Rickul
Ingvar Gottfrid Vesterblom, född den 29 maj 1923, Rickul
Edvin Evald Talback, född den 14 juni 1923, Nuckö
Alfa Ragnhild Grönberg, född den 16 juni 1923, Nuckö
Edvin Andrei Arvik, född den 21 juni 1923, Ormsö
Aino Johansson, född Adra den 29 juni 1923, Reval

50 år

Gottfrid Nyman, född den 1 april 1933, Nuckö
Sten Allan Vestersten, född den 1 april 1933, Reval
Daniel Freiman, född den 7 april 1933, Nuckö
Gundel Marianne Boman, född den 8 april 1933, Rickul
Signe Sivers Sjöström, född den 9 april 1933, Ormsö
Sigrid Forslund, född Rosenblad den 19 april 1933, Ormsö
Irene Stahl, född den 20 april 1933, Rågö
Elsa Gunhild Ahlblom, född den 23 april 1933, Ormsö
Gunhild Sjöberg, född Lindström den 23 april 1933, Nuckö
Signe Dywling, född Sjöström den 23 april 1933, Ormsö
Sylvia Gunhild Heyman, född den 25 april 1933, Rickul
Lehti Armilde Lin, född den 30 april 1933, Rickul
Einar Erik Hammerman, född den 2 maj 1933, Ormsö
Charles Sven Besterman, född den 6 maj 1933, Rickul
Hjalmar Grönlund, född den 7 maj 1933, Rågö
Edit Elvira Nordgren, född den 13 maj 1933, Runö
Armilde Miralda Melin, född den 15 maj 1933, Rågö
Lennart Puman, född den 17 maj 1933, Nuckö
Sylvia Fredriksson, född Espling den 19 maj 1933, Rågö
Brita Mathilda Magnusson, född den 19 maj 1933, Rickul
Alfred Sedman, född den 21 maj 1933, Nuckö
Emil Brandt, född den 26 maj 1933, Nuckö
Luule Palundi, född den 27 maj 1933, Rickul, Tapa
Sven Beckman, född den 1 juni 1933, Ormsö
Klara Luks, född den 1 juni 1933, Rickul
Rosine Vikman, född den 9 juni 1933, Nuckö
Hardy Hilding Scönberg, född den 10 juni 1933, Rickul
Ingeborg Tanseri, född den 10 juni 1933, Nuckö
Ester Beckman, född den 11 juni 1933, Ormsö
Endel Reinhold Hamberg, född den 13 juni 1933, Rickul
Elna Picton, född Strandberg den 25 juni 1933, Runö